

ARNAVUT AYRILIKÇI HAREKETLERİ VE BAĞIMSIZLIK SÜRECİ

The Separatist Movements of Albanian and the Period of Independence

Yavuz HAYKIR¹ ve Mehmet ASLAN²

¹ Doç. Dr., Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye, yhaykir@firat.edu.tr, orcid.org/0000-0002-5819-6558

² Doktora Öğrencisi, Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye, mehmetasla@gmail.com, orcid.org/0000-0001-7265-4730

Araştırma Makalesi/Research Article

Makale Bilgisi

Geliş/Received:
30.12.2021

Kabul/Accepted:
12.05.2022

DOI:
10.18069/firatsbed.1051358

Anahtar Kelimeler

Arnavutluk, Balkanlar,
İttihat ve Terakki Cemiyeti,
Arnavutluk İsyanları.

Keywords

Albania, The Balkans,
The Committee of Union
and Progress, Albanian
Revolts.

ÖZ

Arnavutluk ve civarı, kadim tarihten günümüze ve anlaşılacağı üzere sonraki yıllara değin jeostratejik varlığı ile bölgede önemli bir coğrafya olmuş ve var olmaya da devam edebilecektir. Coğrafi yerleşke, Balkanlar için bir üs, liman, bir yığınak ile sığınak yeri ve bir giriş kapısı şeklinde bölgeler arası geçiş güzergâhlarında yer almaktadır. Bu durum Avrupa ve Balkan devletlerinin bölgeye olan ilgisini hep artırmış ve artırabileceğe de benzemektedir. Osmanlı Devleti himayesinde 445 yıl Arnavut ulusuna ev sahipliği yapan coğrafya, İttihat ve Terakki Cemiyeti yönetimi süresince ayaklanmalara maruz kalmıştır. II. Meşrutiyet evvelinden başlayarak İttihat ve Terakki Cemiyetinin tesirleriyle kuvvetlenen Arnavut milliyetçiliği; vergi, dil hususu ve alfabe sorunsalları ile var olagelmıştır. Balkan coğrafyasındaki milliyetçilik rüzgârlarının tesiri ve Osmanlı Devleti'nin sert askeri tedbir uygulamaları, ayaklanmaları ayrılıkçı hareketlere dönüştürmüştür. Bölgedeki ilk Müslüman ayrılıkçı hareket olan Arnavut eylemleri, Balkan devletlerindeki diğer bağımsızlık kaygılarından farklı mahiyette ve zorunlulukta cereyan etmiştir. Başlarda Osmanlı Devleti himayesinde özerklik amaçlı şekillenen bu süreç, işgal tedirginliğiyle bağımsızlığa doğru yol almıştır.

ABSTRACT

The Albania and its around has been a crucial geography in the region with the means of geostrategic position from the archaic history to today and it is understood that will be later. The geographic compound as a base, harbor, a mass and a sanctuary place with its entrance for the Balkans, has been located on critical passing routes. This situation has aroused the interests of Europe and the Balkan states for the region and it seems will be. The geography which was hosted by Albanians 445 years under the protection of Ottoman Empire, was exposed to revolts during the governing of the Committee of Union and Progress. The nationalism of Albanian which was started before the second constitutional monarchy and got stronger with the effects of Committee of Union and Progress, had been in existence with the problems of taxes, language and the alphabet. The revolts turned into separatist movement with the effects of nationalism waves in the geography of Balkans and the macroprudential policy of Ottoman Empire on them. The actions of Albanian which were first Muslim separatist movements on the region, developed differently and forcedly from the other independence aims of Balkan states. The situation which was been the aims of autonomy under the protection of Ottoman Empire at the beginning, had taken the path of independence under the unrest of occupation.

Atıf/Citation: Haykır, Y. ve Aslan, M. (2022). Arnavut Ayrılıkçı Hareketleri ve Bağımsızlık Süreci. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 2(817-834).

Sorumlu yazar/Corresponding author: Mehmet ASLAN, mehmetasla@gmail.com

1. Giriş

Osmanlı Devleti egemenliği ve himayesinde 445 sene kalan Arnavutluk ve yekvücut Balkan coğrafyası, bölge üzerinde emelleri olan paradigma güçlerin de tesirleriyle; XIX ve XX. asırdan itibaren isyan ile nümayişin merkezi haline getirilmiştir. Anılan kargaşa ortamı, Avrupa odaklı gelişen milliyetçilik akımlarının katkısı ile Osmanlı Devleti'nin merkezîyetçi ve kifayetsiz yerel yönetimlerinin var olduğu son dönemlerinde; Balkan uluslarıyla büyük devletlerin çıkar hesaplarında iyice su yüzüne çıkmıştır. Mezkûr dönemde sanayileşmesini tamamlayarak askerî gücünü ekonomik parametreleri ile desteklemeyi başaran ve başat güç olan Avrupa, Osmanlı Devleti'nin yıkılışını kaçınılmaz olarak görüp Balkan coğrafyasında yeni kurulacak devletlerin üzerinde etkili olmaya, onları sömürmeye ve yönlendirmeye başlamışlardır.

Avrupa'dan Orta Asya'ya yani anılan dönemde yenice önemi keşfedilmeye başlanılan yer altı zenginliklerine doğru uzanan yol üzerinde bulunan Balkan coğrafyası, şüphesiz büyük güçlerin iştahını kabartmıştır. Paradigma güçlerin katkısı ile oluşturulan mahallî sorunlar, ancak bu güçlerin menfaatlerine bağlı olarak çözüme kavuşturulacak tarzda algı yaratılmıştır. Tesisi ön görülen yeni statükoya yönelik; etnik, dini vb kaygılar ön plana çıkartılarak Osmanlı Devleti'nin *İttihad-ı Anasır* yahut *İttihad-ı İslam* merkezli bölge sosyal birliktelikleri sorgulanmaya başlatılmıştır.

Kara hâkimiyet teorisini Mackinder'in tezinde ifade ettiği gibi adeta Balkan coğrafyasının kalpgâhı konumunda yer alan Arnavutluk; coğrafi yerleşke itibarıyla Balkanlar için bir üs, liman, bir yığınak ile sığınak yeri ve bir giriş kapısı tarzında önceliklere haiz olmuştur. Öte taraftan Arnavutluk coğrafyası aynı zamanda Adriyatik denizinin Akdeniz'e çıkışını kontrol ederek birçok kara sınırlarına mecbur ve anılan dönemde deniz ticaretine mahkûm milletlerine zaruri çıkarma noktalarını bünyesinde barındırmış ve Balkan yarımadasına nüfuz açısından kıymetli konuma sahip olmuştur. Sınır ötesi harekât yahut caydırıcılık manasında jeopolitik konumu itibarıyla gerek Doğu Akdeniz'i kontrol edebilme imkânı verebilen yerleşkesi ve dağlık sert coğrafyasıyla ve gerekse Adriyatik Denizi'ndeki liman ve deniz üslerinden harekât yapabileme kudretiyle mezkûr dönemlerde olduğu gibi günümüzde de stratejik değerini korumaktadır.

Böylesine kıymetli coğrafyalarda yıllarca Osmanlı Devleti egemenliğinde; yönetimin söz sahibi olmuş sadrazamlarını ve nice paşa ile bürokratik karakterlerini yetiştiren Arnavutluk ve tebaası da; şüphesiz on yıllık harp ile masa başı antlaşmalarına mahkûm bırakılan *Cihan İmparatorluğunun* yıkılışına tanıklık etmiştir. Dolayısıyla anılan dönem koşullarında, Arnavut bağımsızlık süreci de bu gerçeğin dışında kalmayarak Yunan bağımsızlığı ve Sırp ile Bulgar özerkliği ve Karadağ yapılanması paralelinde paradigma güçlerin kendi menfaatleri doğrultusundaki müsaadeleri nispetinde; uzun soluklu isyan ve dağ hareketleri nihayetiyle evvela prensliğe ve devamında bağımsızlığa doğru yol almıştır.

Avrupa devletleri için Osmanlı Devleti nezdinde ayrılıkçı ulusları, *İttihad-ı İslam* sentezli son zaman Osmanlı yaklaşımına karşı hilaf duruma düşürmek ve isyan ettirmeye yönelik gayretler, öncelikle din akabinde etnik temelli inşa edilirken; çoğunluğu Müslüman ekseriyete sahip Arnavut ulusunda politik görüş ayrılıkları da ön plana çıkartılmıştır. Bu bağlamda Arnavutlar, Rumeli ve Balkan coğrafyasında iki sebepten dolayı müstesna bir konuma sahip olmuşlardır. Anılan dönem özelinde bunlardan ilki, insan yoğun ve savaşçı bir Müslüman yapılanmaya sahip bir Balkan milleti olmaları iken diğeri ise; Müslüman Arnavutların diğeri Osmanlı tebaası İslam inanışındaki uluslarına nazaran ulusal hareket başlatan ilk kitle olmaları şeklinde göze çarpmaktadır. Öyle ise Osmanlı yönetiminde hayli anlamlı vazifelere getirilen ve dahi II. Abdülhamit'in saray muhafızlığına kadar getirilecek şekilde güven duyulan Arnavutlarda, mezkûr milliyetçilik kaygısı nasıl ateşlendi ve uzun soluklu isyanlar ile bağımsızlığa varan sosyal patlamaya iç yönetimde neler sebep olmuştu? tarzındaki sorular, çalışmamızın ana sütunlarını tesis etmektedir.

Bu tarz sorulara yönelik literatürde tarih yazımına girerek genel kabul görmüş sebepler ana hatları ile şöyle sıralanabilir: Osmanlı merkezi yönetiminin ve otoritesinin Balkanlarda zayıflaması, hükümetin ademi merkezîyet yerine merkezileştirme politikası duruşu, Arnavutluk'a sınırdaş komşu Balkan devletlerinin irredandist politikaları, paradigma güçlerin menfaatleri doğrultusunda ulusları yönlendirmeleri, Arnavut aydın ve mebuslarının İttihad ve Terakki yönetimine hilaf ayrılıkçı propagandaları, nümayiş temalı yabancı okulların bölgedeki ayrılıkçı faaliyetleri, Arnavut cemiyet, komite ve kulüplerinin bağımsızlık esaslı gayretleri, isyan ile nümayişlere yönelik teşvik içerikli matbuatın yaygınlaşması vb. Anılan süreçte başat isyanlar bölgesel ve kişisel menfaat temalı gözlenirken; II. Meşrutiyet'in ilanından sonra sergilenen isyanlar, önceleri hak arayışı akabinde özerklik ve bağımsızlık talepleri yönünde vücut bulmuştur. Mezkûr dönem,

çalışmamızın ana odağını oluşturarak kaynakçada sunulan literatür ve yabancı basın perspektifinden dönem irdelenmeye gayret sergilenmiştir.

Bu bağlamda Arnavut isyan hareketleri özelinde derlediğimiz çalışmamızın ana gayesi; Balkanlardaki milliyetçi vakaların gelişim ve etkileşimi esas alınarak Arnavut ayrılıkçı hareketini, II. Meşrutiyet'in evveli gelişmeler ve ilanı ile prensliğe varan süreci ve devamında bağımsızlığına kadar analiz edebilmektir. Çalışma muhteviyatında paradigma oluşumların ve diğer Balkan uluslarının, Arnavutları bağımsızlık mihverinde yönlendirme ile destekleri tahlil edilerek Arnavut ayrılıkçılığının nevi şahsına özgü uzun soluklu süreci incelenecek ve anılan dönemdeki Osmanlı yönetimlerinin sert-yumuşak tavrı ortaya konmaya çalışılacaktır. Makalenin konuya yönelik zamansal kapsamı; 1878 tarihli Ayastefanos Antlaşması ile su yüzüne çıkan ve 1908 yılında II. Meşrutiyet'in ilanı ile iyiden iyiye belirginleşerek dört ayrı isyan hareketi ile ayrılıkçı hareketlere dönüşen Arnavutluk bağımsızlık sürecinin 1912 yılına kadar ki dönemi olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmanın literatüre katmaya heves ettiği ana kaygı; Arnavutluk meselesini, II. Meşrutiyet ardılı Osmanlı Devleti yönetimindeki İttihat ve Terakki politikaları eşliğinde, yabancı basın perspektifinden de faydalanarak sunmak ve ayrılıkçı Müslüman Arnavut tebaasının yaşadığı ikilem arasında zorunlu seçilmişlik ile bağımsızlığa evrilmesine büyüteç tutabilmektir. Böylece çalışmamızın tezi olarak; Osmanlı tarihindeki anılan bölgede ilk Müslüman ayrılıkçı hareket olan Arnavut eylemlerinin, Balkan devletlerindeki diğer bağımsızlık kaygılarından farklı mahiyette ve zorunlulukta cereyan ettiği kanıtlanmaya gayret gösterilecektir. Bu bağlamda öncelikle doktrinsel kavram analizi esaslarında Balkan coğrafyası ve Arnavutluk yerleşkesi, gerek jeostratejik gerekse tarihsel maddecilik metodolojisiyle aktarılmaya çalışılırken nihayetinde çalışmanın tezi mihverinde Arnavut ayrılıkçı isyan süreci, farklılıkları ile ortaya konarak yabancı basın perspektifinden döneme bakış sunulmaya özen gösterilmiştir.

2. Balkan Coğrafyası ve Arnavutluk

Kadim tarihten günümüze stratejik yerleşke kıymeti ile hep varlığını koruyan Balkan Yarımadası, Akdeniz sahil şeridinin gerek Avrupa uzanımı gerekse de Orta Asya'ya geçiş bağlamında kritik önemini hep korumuştur. Akdeniz'den Adriyatik denizi uzanımı ile Karadeniz arasında; daha kuzeyde Sava ve Tuna ırmakları ile ovalar vasıtasıyla karaya kavuşup sarp arazi birlikteliği ile doğal kaleleri içinde barındırmaktadır (Acaroğlu, 2006:8).

Bölgenin geçiş güzergâhı üzerinde yer alması hasebiyle farklı milletlerin ev sahipliğinde bulunması şüphesiz adlandırılmasına da katkı sunmuştur. Bu bağlamda Latince betimlemelerde Haemus şeklinde ifade bulan dağlık bölge; Kıpçak, Peçenek ve diğer Türkmen boylarının geldikleri Hazar Denizi uzanımındaki Türkmen Step'i'nin güney hattında yer alan *Balkhan Dağları'na* benzetip mezkûr yüksekliklere aynı tanımlamayı yaptıkları şeklinde yorum bulmaktadır. Bu manada Balkan sözcüğü de *üzeri sık ormanlarla kaplı dağ* anlamına gelen Türkçe bir kelime olarak XIX'uncu yüzyılın başından günümüze Türk literatüründeki yerini korumaktadır (Harp Akademileri K.lığı, 1999:1).

Anadolu batı uzanımındaki Rumeli'nin bitişiğinde ve Akdeniz çıkışlı Adriyatik Denizi'nin doğu sahilinde yer alan Arnavutluk bölgesi; Makedonya'nın batısı ile Yanya, Manastır, Kosova ve İşkodra vilayetlerini içine alarak yarımada'nın kritik öneme haiz yerleşkesini teşkil etmektedir. Kadim tarihten beri konumu gereği iştahları kabartan coğrafya, önceleri Roma'nın sonraları Slavlar'ın işgal hareketlerine ev sahipliği yapmış ve fakat Arnavutlar çeşitli milletlerin hükümranlığında kalmalarına rağmen kültür ve geleneklerine sahip çıkarak kimliklerini koruma mücadelelerinden asla vazgeçmemişlerdir (Bozbora, 1997:24-25).

Balkanların en eski kavimlerinden biri olan ve anılan hayallerini gerçekleştirme arzusunda olan Arnavutların; Kafkasya'nın *Albania* yani *Dağıstan* bölgesinden oldukları, Yunanlıların eski bir koluna bağlı olarak *Traklardan* bölgeye geldikleri iddia edilmektedir. Öte taraftan Arnavut tarihçiler tarafından genel kabul gören etnik köken anlayışı ise Arnavutların soyunun Hind Avrupa kökenli antik bir toplum olan İllirya Medeniyetine dayandığı şeklindedir (Şıvgın, 2003:132). Bölge coğrafyasında uzun soluklu ikameti olan Arnavutlar da Yunanlılar gibi Hind Avrupa (Ari) ırklarının Epir soyları uzantısında kabul görülerek yine bir Epir dili olan Arnavutça lisanını konuşmaktadırlar (Öztuna, 2005:32).

Literatür araştırmalarında özellikle Latince kaynaklardan aktarılan bilgilere göre *Arbanenses* (Albanenses) ve Slav tarih yazımında *Albanoi* (Arbanasi) olarak geçen mezkûr milletin, Türkçe literatürde genel kabul gören adlandırması *Arnavud* (Arnavut) şeklindedir. Avrupa tarih yazımında *Albanya* şeklinde adlandırılan milletin esas adının; Ar "tarla" ban ise "yapıcı" manasından birleşerek Avrupa'ya ilk defa çiftçiliği getiren millet

şeklinde *Arbanya* olduğu kabul görmektedir. Öte taraftan Arnavutlar ise; Arnavutça kartal manasında *Shqiponje*, *Shqipe* olan kelimedenden esinlenerek kendilerine *Shqiptare* adlandırmasını öne çıkarmaktadırlar. *Shqiptare* kelimesi *Kartalin oğulları* manasında olup *yüksek tepelerde yaşayan özgür insanlar* anlamlandırmasıyla tarihsel süreçlerine katkı sunmaktadır (Musai, 1998:2).

Bölgedeki mücadelelerin tarihi gelişiminde; Balkan coğrafyasının bilinen en eski sakinlerinden İlirler, Keltler ve Trakların ardından Makedonlar, Grekler, Romalılar, Romenler ve Slavların yerleşmeleri ile alt kimlikleri üst kimlik egemenliğinde olan Arnavutlar, varlıklarını sürdürme gelmiştir. Atilla Hunları'nın IV. yüzyılda, Avarlar'ın VI. yüzyılda, Oğurlar'ın VII. yüzyılda, Macarlar'ın IX. yüzyılda, Peçenekler'in IX-XI. yüzyılda, Kıpçaklar (Kumanlar) ve Uzlar ile Osmanlılar'ın XV. yüzyılda yarımada hakimiyet kurmaları ile yoğunlaşan Arnavut milliyetçiliği, günümüze değin varlığını korumuştur (Karpat, 1992:32; Castellan, 1992:19).

3. Osmanlı Devleti Hâkimiyetinden Bağımsızlığa Arnavut Hareketleri

3.1. Bölgenin Fethi ve Rumeli'nin Kalpgâhı Oluşu

Himayesinde 445 yıl bulunduracak olan Osmanlı Devleti'ne geldiğinde mezkûr topraklar, öylesine yoksul ve kayalık vaziyette bulunmaktaydı ki hiçbir devletin ilgisini cezp etmeyip geçiş güzergâhı olarak önem arz etmekteydi. Arnavutluk'un Osmanlılar tarafından geçiş mihveri sebepli fethi ve himayeye alınması XIV. yüzyılda başlayarak XV. yüzyılın ikinci yarısında tamamlanmıştır. İstanbul'un fethi ardılı Rumeli'den Balkanlara güzergâhın hâkimiyeti esaslı yürütülen Osmanlı tarassut yaklaşımı ile Arnavutluk, Osmanlı topraklarına katılmış ve Avrupa'ya yönelik harekât için gerekli çıkış noktası ele geçirilmiştir. 1460'ta Mora, 1463'te Bosna ve 1479'da Kuzey Arnavutluk'un fethiyle Osmanlı Devleti, adeta Rumeli'nin merkezini kalpgâh kabul edip etrafında Akdeniz'e kadar uzanan ada üs bölgeleriyle uzak kontrol sahalarını tesis etmiştir. Bu suretle anılan dönemin Akdeniz ve Balkan coğrafyasında söz sahibi devletleri olan Venedik ile Macaristan gibi devletlerin bölgede sahip oldukları köprübaşlarını ele geçirerek mutlak ve merkezi Osmanlı Devleti'nin ana kolonları inşa edilmiştir (İnalçık, 2008:32).

Osmanlı Devleti nezdinde Balkanlara anılan dönemde atfedilen coğrafi kıymetlilik ile doğal sınırlar, Tuna Nehri'ne kadar genişletilmiş ve Adriyatik Denizi'ndeki kazanımlarla Arnavutluk merkezli bölgede önemli başarılar elde edilmiştir. Bu bağlamda öncelikle Çanakkale Boğazı ve civarında tesis edilen köprübaşı yaklaşımı, sonra Taşoz, Semadirek, Gökçeada, Bozcaada, Limni, Sisam ve Eğriboz ile Ege Denizi'nde muhkemleştirilerek Adriyatik çepeçevre sarılmıştır. Böylesine çevre kuşak ve merkezi güvenlik yaklaşımı ile tesis edilen bölge hakimiyeti, sürdürülen Osmanlı Devleti fetih politikası ile Arnavutların asimilasyondan uzak İttihad-ı Anasır esaslı uzun yıllar milleti sadık olarak Osmanlı himayesinde kalmalarına katkıda bulunmuştur (Aydın, 2005:24). 1467-1912 yılları arasında 445 yıl Osmanlı Devleti egemenliğinde kalan Arnavutluk¹, coğrafi konum itibarıyla Balkanlar açısından bir üs, liman, yığınak yeri ve vazgeçilemez bir geçiş kapısı özelliklerini bünyesinde barındırmaktadır. Kadim coğrafya ayrıca; Adriyatik Denizi'nin Akdeniz çıkışına köprübaşı olması ile gerek askerî harekâtlara gerekse ticari uzanımlara ve Balkan yarımadasına nüfuz etmede kilit rol oynamıştır. Osmanlı Devleti himayesinde uzun yıllar alt kimliği ile barınmış ve en üst yönetici konumunda dahi görev icra etmeye layık görülmüş Arnavutluk tebaası, Rumeli coğrafyasında kalpgâh yerleşkede yer almıştır (Jelavich, 2006:392, 393).

Uzun yıllar Osmanlı Devleti himayesinde varlığını koruyan Arnavutlar, diğer Balkan uluslarından farklı olarak İslamiyet'in de etkisi ile Osmanlı tebaası ile en fazla özdeşleşen millet olmuş ve ulusal bilincin bağımsızlık yönünde ortaya çıkışı diğer Balkan uluslarından sonra su yüzüne çıkmıştır. Osmanlı hâkimiyetinde kültürel ve dinsel tercih serbestisinde yaşam haklarının varlığı ile Bektaşî hoşgörü temalı İslam'ın üzerlerindeki tezahürleriyle Arnavutlar; Osmanlı Devleti'ne sadık bir toplum olarak kalmışlardır. Öte taraftan kendi aralarında diğer Balkan milletlerinde olduğu gibi ayrılıkçı siyasi birliğin oluşumunu geç yakalamışlardır. Osmanlı Devleti'nin merkeziyetçi bölge yönetim duruşu ile Arnavutların meskûn oldukları bölgelerin önce İşkodra ve Yanya sonra buralara Manastır ve Kosova gibi kadim vilayetlerin eklenerek idare edilmesi, onları; padişah özelinde birleştirici ve ulus nezdinde ayırıştırıcı konumda bırakmıştır (Bozboru, 2006:570, 571). Rumeli'nin kalpgâhı yaklaşımı Avrupa'ya çıkış yolu olan coğrafya, Osmanlı Devleti tarafından kıymet verilerek idare edilmeye özen gösterilse de kadim toprakların kaderi olan büyük güçlerin

¹ Uzun soluklu himaye sürecinin özellikle gelişim ile gerileme dönemleri bağlamında yabancı bakış perspektifinden analizi için bkz. New York Times, 'The Ottoman Portre (Past and Present Conditions), 17 Aug. 1853, p.4.

menfaat çatışması, bu sefer de bağımsızlık şiarı ile su yüzüne çıkmıştır. Her ne kadar ilgili kıvılcımlar yerinde söndürülmeye gayret gösterilse de dağ doğasının insanına kattığı inatçı ve yeri geldiğinde başına buyruk kavgalarıyla mezkûr ayrılıkçı ateşler, başka bir ulusa, Arnavutlara da sirayet etmiştir.

3.2. Balkanlarda Bağımsızlık Hareketleri ve Arnavutlara Tezahürleri

Osmanlı Devleti'nin son on yıllık harp süresine girdiği dönemde merkeziyetçi kaygılarıyla denizaşırı topraklarını koruma mukavemetinin giderek azalması üzerine, kadim Balkan coğrafyası da üzerine düşen menfaat çatışmalarına sahne olmuştur. Anılan dönemin paradigma güçlerinin şark meselesi odaklı bölgeye önem vermeleri, Balkan paylaşım kaygılarıyla irtibatlı Birinci Cihan Harbi'nin başladığı tarihe dek; mezkûr ayrılıkçı davranışların, masa üzerindeki diplomatik koz olarak öne sürülmesini beraberinde getirmiştir. İngiltere, Fransa ve Rusya gibi güçlü devletlerin bölgesel menfaat kaygıları giderek artmakta olan dinamik emperyal tezahürleriyle ilgili coğrafya ekseninde kesişirken; Almanya ve İtalya'nın da anılan pastadan pay talepleri, var olan bölgesel ayrılıkçı ateşleri harlamaya katkı sunmuştur. Anılan son dönem Osmanlı Devleti uhdesindeki Balkan coğrafyası ayrılıkçı davranışları analiz edildiğinde; üç başat hususun öne çıktığı değerlendirilebilir. Mezkûr konulardan ilki Osmanlı Devleti yönetimine hilaf tutumlar çerçevesinde yürütülen hareketler iken, diğeri anılan coğrafyadaki milletlerin kendi aralarında olan husumet ve anlaşmazlıklarıyla menfaat kavgalarından vücut bulan eylemler olarak göze çarpmaktadır. Söz konusu ayrılıkçı davranışları tetikleyen ve yön veren üçüncü ana husus ise; dış güçler özelinde yabancı devletlerin, kendi bölgesel etnik ve ekonomik kaygılarıyla bölgeye gerçekleştirdikleri ve domino tesiri yapan müdahaleleri şeklinde kıymetlendirilebilir (Sakin ve Demirbaş, 1996:8).

Mezkûr ayrılıkçı davranışlardan ilki 1804 yılında Sırp milliyetçiler özelinde Balkan coğrafyasında su yüzüne çıkarken; 1829 yılında özellikle Rusların gerek etnik gerekse bölgesel stratejileriyle imza edilen Edirne Anlaşması nihayetinde, Sırp toplumuna tam özerklik sağlanmıştır. Yüzyıllardır Osmanlı tebaası olarak Balkanlarda var olan Sırp ulusunun, Avrupa'daki özgürlük rüzgârına kapılması ve bağımsızlığa ulaşması ile Osmanlı Devleti'nin gerek *İttihad-ı Anasır* gerekse *İttihad-ı İslam* yaklaşımları, milliyetçiliğin yayıldığı süreçte bel bağlanan birleştirici parametre olmaktan uzaklaşmıştır. Netice olarak ormana vurulan ilk balta misali; Osmanlı Devleti'nin siyasal ve toplumsal sisteminin ana kolunu olan millet sistemi yıpratılmaya başlanarak her ulusun alt kimliklerinin özgürlüğüne evirileceği domino etkisi yaratılmıştır (Aslantaş, 2007:7). İslam odaklı dini kaygılar üzerine inşa edilmiş millet sisteminin, milliyetçilik akımları nihayetinde sağlam duramayacağı ve farklı dinlere mensup uluslarca sorgulanarak ötekileştirileceği, Yunan bağımsızlık hareketi esnasında da apaçık gözlenmektedir. Anılan dönem paradigma güçlerinin himayesi ile 1821 yılında kıvılcımlarını veren *Helen İdeallerine* dalmış Yunan ayrılıkçı eylemleri, 93 Harbi nihayetindeki gelişmelerle 1829 yılında Yunan milletinin Balkanlara uzanan coğrafya hesaplamalarıyla bağımsızlığa ulaşmıştır. Gerek Sırp gerekse Yunan ayrılıkçı hareketlerinde İslamiyet harici din etrafında kenetlenme gözlenirken, özellikle Balkan bağlantısı ve Ortodoks kilisesi mensubiyetlikleriyle kimi Arnavutların, Yunan isyanında rol almaları, yaklaşmakta olan Arnavut ayrılıkçı davranışlarına ilk tohumlarını saçmıştır (Mezani, 2003:27).

Balkanların bir diğer merkezi toplumu Bulgarların ayrılıkçı hareketleri de anılan din şemsiyesi altında Ortodoks kilisesinden ayrılma çerçevesinde şekillenerek Rusya himayesinde bağımsızlığa doğru yön almıştır. 1876 senesinde *Bulgar Eksarhlığı'nın* kurulmasına verilen müsaade; Berlin Kongresi sonrasında Romanya, Sırbistan ile Karadağ'ın da bağımsızlığına ulaştığı ve Bulgaristan'ın ise üçe bölünerek hedefine yol aldığı sürece kapı aralamıştır. Öte taraftan bölge istiklali için mühim kararların alındığı Berlin Anlaşması nihayetinde; *Makedonya sahası*, Osmanlı Devleti'ne bırakılarak güçlü ve birleşik bir Slav devletinin oluşması engellenmiş ve fakat Arnavut popülasyonun yoğun yaşadığı birçok yerleşke; Karadağ, Sırbistan ve Yunanistan'a bırakılmıştır (Hacısalihoğlu, 2008:28; Şıvgin, 2003:89,90).

Bilinen Balkan ayrılıkçı hareketlerinin aksine Arnavut milliyetçiliği, çoğunluğu İslam'ı kabullenmiş olmak üzere farklı din ve mezheplere bağlı olmaları sebebiyle belirgin bir din odağında gelişmemiştir. Arnavutlar dinsel boyutta farklılık resmetmemektedirler. Kuzey bölgede Katolik Arnavutlar, Yunanistan sahasına yakın olan güney coğrafyada Ortodoks Arnavutlar çoğunlukta iken orta kesimlerde Müslüman Arnavutlar yoğunlaşmaktadırlar. Mezkûr dinsel farklılık, Arnavutlar açısından dini ritüelde tekelleşmeyi ve birleşmeyi önleyici sonuç yaratmıştır. Bu noktada Arnavut özgürlük yolculuğu din mihverinden ziyade etnik unsur temelinde olgunlaşmıştır. Dolayısıyla ayrılıkçı hareketin temelleri, kendilerine özgün dil ve alfabe üzerinde milliyetçiliği derleme şeklinde yoğunlaşırken farklı din ile mezheplere mensup Arnavutları tek şemsiye

altında Arnavutçuluk ideolojisinde toplamaya odaklanmıştır. Öte taraftan Arnavutların bütünleşmeyi umdukları dil bakımından da iki ana lehçenin var olması hedeflenen milliyetçiliğin oluşumunu uzatmıştır. Kuzey bölgelerde yerel şekilde kullanılan *Geg lehçesi* ile güney taraflarda tercih edilerek yoğun şekilde yerleşmiş *Tosk lehçeleri* arasında var olan farklılıklar, tıpkı din hususunda olduğu gibi ayrılmaya ve bütünleşmeye iletişim noktasında menfi etkilerde bulunmuştur. Şüphesiz Arnavut popülasyonunun yaşadığı coğrafi arızaların çeşitliliği de ulusal birleşmeye tesir ederek kuzeyde uzanan dağların varlığı ile orta ve güney kesimlerdeki düzlük sahalarıyla birbirlerinden kopukluklarına ve yekvücut hareket edememelerine sebebiyet vermiştir (Zavalani, 1994:55,56).

Osmanlı Devleti tarafından yabancı devletlerin işlerine müdahalesine engel olmak noktasında yayımladığı Tanzimat, Arnavut ulusal hareketinin de doğmasına nirengi olmuştur. Arnavutların Balkan coğrafyasında bizzat şahit oldukları ve gün aşırı maruz kaldıkları baskı ve işgal yönlü hamleler, eski koruyucu ve himayeci Osmanlı gücünün zamanla azaldığını hissetmelerine sebep olmuştur. Balkanlarda art arda oluşan milliyetçi nümayiş ile ayrılıkçı hareketler ve Osmanlı Devleti'yle Rusya'nın karşılıklı savaşa varan dönemi, Arnavut aydınlarını vaziyet almak noktasında ivmelenmiştir. Bölgede var oluş mücadelesi veren Yunanistan, Sırbistan ve Karadağ'ın yayılmacı temelli dış politikaları da Arnavut milliyetçiliğinin bölgesel sahiplenme odaklı yer etmesine tesir etmiştir. 93 Harbi şeklinde literatüre giren ve sonucu Osmanlı Devleti'nin küçülmesine doğru yön veren 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı nihayetinde imza edilen Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarıyla Arnavutların meskûn oldukları bölgelerin büyük miktarı, oluşturulan Bulgaristan, Sırbistan ve Karadağ ile Yunanistan'a pay edilmiştir. Arnavut kanaat önderleri ile milliyetçileri, anılan durum üzerine 30 Mayıs 1878'de İstanbul'da buluşarak *Arnavut Haklarını Savunma Komitesi*'ni oluşturmuşlardır. Mezkûr örgütlenme ile içte ve dışta pek çok mesele ile hem hal olan Osmanlı Devleti, Arnavut meselesini de ajandasına dâhil etmek durumunda kalmıştır (Bozboru, 2006:574; Bozboru, 1997:189, 190; Şıvgın, 2003:132-136).

Arnavut Haklarını Savunma Komitesi'nin kanaat önderleri, Arnavutluk'un meskûn oldukları bütün bölgelerinden 300 kadar temsilcinin katılımıyla 10 Haziran 1878'de Prizren'de toplanmışlardır. *Prizren Birliği* şeklinde literatüre giren mezkûr toplantı, Berlin Kongresi'nden üç gün önce gerçekleştirilerek kongreye katılan bütün devletlere ve Osmanlı Devleti'ne birliğin gayelerini aktararak Arnavutların haklarını savunma sürecine dâhil olmuştur. Sırbistan, Karadağ ve Yunanistan sahalarında dağınık vaziyette meskûn Arnavutları milli birlik çerçevesinde tek şemsiye altında toplamak ve topraklarını yabancı devletlerin işgalinden savunmak çerçeveli oluşturulan birlik, başlarda Arnavutluk'a özerk bir statü kazandırmak hedefiyle diplomatik girişimlere koyulmuştur. Berlin Kongresi nihayetinde Arnavutların meskûn olduğu toprakların bir kısmının büyük devletlerin etkisi ile Karadağ'a bırakılması kararı, Arnavutların milliyetçilik duygularının pekişmesine ve bilinçlenerek silahlı mücadeleye yönelmelerine tesir etmiştir (Alpan, 1978:8; Bozboru, 1997:188-193; Yiğit, 2009:2469).

Her harp ardılı gerçekleştirilen antlaşmaların bir tarafı memnun kılar ve tereddüt ettirirken diğer tarafı huzursuz etmesi süreci, Berlin Antlaşması nihayetinde teatinin doğrudan muhatabı olmayan Arnavutları rahatsız etmesi ve harekete geçirmesi ile ayrıca anlamlıdır. Arnavutların yoğunca buldukları Gosiva ve Plava bölgelerinin Berlin Kongresi kararlarınca Karadağ'a verilmesi ve Karadağ'ın, bölgeye asker göndermesi ile Arnavutlar, yerel direniş göstermeye başlamışlardır. Osmanlı Devleti, bölgedeki direnişi sonlandırmak ve işlerine müdahaleyi engellemek gayeleriyle Derviş Paşa komutasında gönderdiği askerî kuvvetle Ülgün bölgesindeki mücadeleyi sonlandırıp anılan bölgeyi Karadağ'a teslim etmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti'ne mutlak sadakatle bağlı Arnavutlar arasında himayeden yoksun bırakıldıkları algısını yaratırken Prizren Birliği'nin, Aralık 1880'de gerçekleştirdiği oturum ile *Geçici Bir Arnavut Hükümeti* kurulduğunun ilanına kadar evrilmiştir (İrtem, 1999:117; Armaoğlu, 2003:540-542; Jelavich, 2006:395; Şıvgın, 2003:143-144).

Osmanlı Devleti, Arnavut tebaasının 1880'li yıllardaki benzer gayeli direniş hareketlerini, yerel nümayiş olarak değerlendirip Derviş Paşa komutasında icra ettiği askerî hareket ile Firzovik yakınlarında bastırmayı başarmıştır. Prizren Birliği güçlerini mağlup ederek bunlardan çoğunu idam ettirmiş ve ileri gelenlerini de sürgüne mahkûm etmiştir. Arnavutların meskûn oldukları Prizren özelinde ellerinde bulunan silahların toplanması, vergilerin tahsili ve nüfus sayımının yapılması uygulamalarına başlanmıştır. Öte taraftan Osmanlı Devleti nezdinde yürütülen sert askerî tedbirler her ne kadar cari durumu kontrol altına almış gibi seyretse de fikri içtimamın olgunlaşmasına neden olmuştur. Artan vergilerden ve ilgili vergilerin bölgeye

harcanmamasından şikâyet eden, çocuklarını askere göndermek istemeyen, bu sebeple de nüfus sayımlarına itiraz eden ve ellerindeki silahları evvelden beri güvence olarak kabullenen Arnavutlar, 1884 ve 1885 tarihlerinde de isyanlarda bulunarak Osmanlı Devleti'ne başkaldırmaya devam etmişlerdir. Mezkûr nümayiş hadiselerine yönelik Osmanlı Devleti bu sefer de Veysel Paşa'yı Kosova'ya göndererek ilk zamanlarda ikna yolunu tercih etmiştir. Fakat gösterilen çabaların karşılıksız kalması üzerine sert tedbirlere başvurulmuştur. Buna rağmen bölgedeki ayrılıkçı hareketlerin önü kesilememiş, alınan önlemler ayrılıkçı hareketleri zamansal olarak ötelemekten ileriye gidememiştir. (Yiğit, 2009:2478).

Osmanlı Devleti tarafından askerî tedbirlerle bastırılan ve Prizren Birliği'nin dağılması ile bir dönem soğuyan *Arnavutluk'un özerkliği meselesi*, 1893 yılında Makedonya bölgesindeki *Bulgar komitacıların* eylemleriyle tekrardan gündeme gelmiştir. Bulgar komitacıların, Arnavutların yoğunca meskûn oldukları Makedonya bölgesine tecavüzleri ile anılan bölgenin nümayiş sorunları paralelinde; Berlin Kongresi esaslı asayişin müşterek sağlanması reformları uygulanmaya başlanmıştır. Bölgede Hıristiyan jandarma müşavirlerinin varlığı ile tesisi öngörülen reform gayretleri, Arnavutlarca gerek Hıristiyan gerekse Slav baskısının çoğalacağı ile Arnavut topraklarının parçalanacağı kaygısına neden olmuştur. Anılan reform gayretlerine yönelik 1896 yılında Arnavut kanaat önderlerince oluşturulan *Dritta Cemiyeti* ile Arnavutluk'ta gerçekleştirilecek ıslahat çalışmalarının, çoğunluğu Arnavut meskûn olan Kosova, Manastır, Yanya ve İşkodra vilayetlerinin bir eyalet haline getirilerek yerli bir Arnavut vali yönetimine bırakılması talep edilmiştir. Ayrıca ilgili cemiyet kanalı ile ilk defa bölgede Arnavutçanın resmi dil olması ve Arnavutların ayinlerini diledikleri dilde yapabilmeleri salâhiyetleri talep edilmiştir (Bozboru, 1997:209, 210; Şıvgın, 1996:248-253).

Dritta Cemiyeti ardılı sert bir Osmanlı Devleti müdahalesinin olmayışı, Arnavut milliyetçileri heveslendirmiş ve evvela 1896 yılında İpek yerleşkesinde akabinde, 1897 ile 1899 yıllarında Peja bölgesinde yaklaşık 500 Arnavut temsilcinin katıldığı oturumlar gerçekleştirilmiştir. Osmanlı Devleti'ne bağlılık ve bağımsızlık hususlarında ikilemlerin yaşandığı ve bu sebeple aralarında derin görüş ayrılıkları olan Arnavut temsilciler, ortak bir karar alamamışlardır. Ancak cemiyet üyeleri, her ne kadar Prizren Birliği'ni canlandıramasalar da Peja Birliği olarak kan davasına son verilmesinde hem fikir olabilmişler ve geleceğe dair kendi başlarına karar alabileceklerine kanaat edinmişlerdir (Bozboru, 2006:577).

Bulgar komitacıların nümayişi ile başlayıp ardı arkasına devam eden Makedonya'daki eylemler, 1900 yılından 1904 yılına değin bölgede yoğunca meskûn olan Arnavut milliyetçileri yeniden tepkiye sevk etmiştir. Makedonya özelinde bölgede gerçekleştirilmeye çalışılan reform hareketleri; menfaat çatışması ve toprak kaybı boyutunda Arnavutları, karşıt hareketlere yöneltmiştir. Prizren Birliği'nden beri esas alınan başlangıçta özerklik nihayetinde bağımsızlık duruşu, adım adım gelişerek anılan etkilere yönelik tepiklerle su yüzüne çıkmaya devam etmiştir. Amerikan basınında anılan süreç; bölge halkının mağduriyeti bağlamında kamuoyuna aktarılırken ilgili coğrafyanın düzensizlik ve anarşist çatışmalara sahne olduğu şeklinde yansıtılmıştır. Balkanlarda söz konusu olan eylemlerde Osmanlı Devleti'nin uyguladığı askerî tedbirler, basında sert uygulamalar şeklinde konu edinilerek bölgeye dair algıların, reform ve ıslahat yetersizlikleri tarzında oluşmasına gayret sarf edilmiştir. Söz konusu basın yollu propaganda gayretleri; farklı zamanlarda ve fakat benzer içerikli meselelerle aktarılarak bölgenin artık düzene kavuşturulması için Osmanlı Devleti'nden ziyade farklı arayışların olması, nümayiş ortamının bölge halkına zarar vermesinden hareketle müdahalelerin gerekliliği algısının oluşturulmaya çaba sarf edildiği değerlendirilebilir.²

1901 ile 1904 seneleri arasında da nümayiş hareketlerinin odağı halinde resmedilen bölge, Amerikan basınına çokça konu edilip her bir mesele kamuoyuna çoğu zaman yanlı bakışla aktarılmıştır. Şakir Paşa'nın Üsküp bölgesine Arnavutları sakinleştirme amaçlı vazifelendirilmesinden Manastır Metropolü'nün Arnavutlarca hunharca katledilmesine ve bölge genelinde ekonomik tedbirlerin de tesirleriyle var olan ayaklanmaların çoğalarak Osmanlı Devleti'nin sert tedbirler uyguladığı şeklinde muhtelif konular mezkûr yayınlarda yerini almıştır. Öte taraftan Bulgarlara yönelik kulaklarının kesilmesi ile işkence boyutuna varan Arnavut

² New York Times, 'Disorder in Macedonia and Albania', 22 May. 1900, p.7; New York Times, 'Albanian Atrocities Reported', 29 Aug. 1901, p.1; New York Times, 'Serbians and Albanians Fighting', 21 Jul. 1901, p.2; New York Times, 'Fighting in the Balkans Albanian Insurgents and Turkish Troops Have Several Encounters', 25 Jul. 1901, p.3; New York Times, 'The Agitation in Albania', 1 Aug. 1901, p.6; New York Times, 'Battle in the Balkans', 27 Sep. 1901, p.7; New York Times, 'Turkish Troops Desperate', 14 Oct. 1901, p.1; New York Times, 'Anarchy in Macedonia', 18 Oct. 1901, p.1.

mezalimine Osmanlı Devleti'nin zımnî desteği ve Arnavutların Mitroviça'daki Rus konsolosu katletmeleri sürecinde var olan asayişin noksanlığı hususları basına yansırken II. Abdülhamit nezdinde bölgeye dair ikilemi ve Arnavutlara zarar vermemek kaygısı ön plana çıkartılmıştır. Dönemin Katolik lideri Papa'nın Makedon Katolikleri söz konusu meselelerde uyardığı ve dinsel saiklerle can almamaları hususunu arzuladığı aktarılrken İstanbul'daki büyükelçilerin uyarılarına rağmen II. Abdülhamit'in Arnavutlarca Ohri Vilayeti'nde Hıristiyanların katledilmeleri ile devam eden süreçte önlem almakta geciktiği ve ötelediği hususları vurgulanmıştır. 1903 ve 1904 yılları boyunca söz konusu Avrupalı güçlerin gerek matbuat gerekse diplomatik baskıları ile bölgeye gerçekleştirilen Osmanlı Devleti'nin tedbirsiz gayretleri, bu sefer de aşırılığı ile basında konu edinilip köylerin top atışlarına tutulduğu ve Arnavut çetelerine karşı yetersiz kaldığı şeklinde haber edilmiştir. Şüphesiz daha önce göz yumulmasına gündem yapan taraflar bu sefer de Arnavut milliyetçilerinin mağduriyetini konu ederek Osmanlı Devleti'ni çıkmaza sürüklemeye gayret etmişlerdir.³

1905 yılına gelindiğinde Manastır vilayetinde bir grup genç milliyetçi, *Arnavutluk'un Özgürlüğü için Komite* isimli yapılanmayla içten içe oluşumlara yönelip, coğrafyanın kaderi olan çeteciliğe başlamışlardır. Manastır'da Lise Müdürü olan Baja Topullı tarafından ilk Arnavut çetesinin oluşturulması ve anılan çetenin 1906 yılı Ocak ayından itibaren dağa çıkıp Osmanlı ile Yunan Devleti'ne karşı mücadeleye girişmesi oldukça anlamlıdır. Eğitim öğretimine devam eden kitlenin okuryazarlığı ile paralel olarak anılan dönemi idrak edebilme kabiliyeti ve geleceğe dair kaygılarıyla sürece isyan boyutunda baş koymaları, coğrafyanın daha önceki aktörlerinden kendilerine bakiye kalmış ve ayrılıkçı eylemlere nirengi olmuştur. Burada göze çarpan bir diğer husus ise anılan eyleme ve çete oluşumlarına Bektaşî nezdinde Melsan tekkesinin himayesi ve bağımsızlık gayretlerine yönelik yerel katkıları şeklinde dikkat çekmektedir. Söz konusu husus, din hassasiyeti bağlamında Arnavut milliyetçilerinin İttihad-ı İslam'dan ayrılarak Arnavut milliyetçileri merkezinde dilediği dinsel yaklaşım ile özgürlüğe doğru yol almaları olarak yorumlanabilir (Şıvgın, 2003:151; Bozboru, 2006:580; Clayer, 1994:58-61).

Makedonya sorunsalı ile birlikte zirveye varan Arnavut milliyetçiliği, 1907 yılından itibaren kuzey ve güney bölgelerdeki Arnavutların ortak hareket gayretleriyle artık büyük güçlerin de ilgisini çekmeye başlamış ve Osmanlı Devleti parçalama stratejilerinde göz ardı edilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin çeteler ile mücadele ve asayişî temin ile büyük güçleri azınlık hususlarında içişlerinden uzak tutma amaçlı sert tedbirler içeren yönetimi, elebaşı olarak değerlendirilen Arnavutların tutuklanmasına ve sürgüne gönderilmesine zemin hazırlamıştır. Bahsi geçen ve basında da sıkça konu edinilen mezkûr dönemdeki sert tedbirler, Arnavut milliyetçilerinin padişah karşıtı tutumlarını perçinleyerek dönemin muhalif gücü İttihat ve Terakki Cemiyeti ile yakınlaşmasını beraberinde getirmiştir. Arnavut milliyetçilerinin, Jön Türk dolayısı ile İttihat ve Terakki Cemiyeti yapılanması ile irtibatları, esasında 1800'lü yılların sonlarına kadar uzanmaktadır. İttihat ve Terakki Cemiyeti ile özerklik hususu kenara bırakılırsa başlarda benzer gayelerinin olduğunu gören Arnavut milliyetçileri, meşrutiyete varan süreçte kader birlikteliği yapmaktan da geri kalmamışlardır. Arnavut tebaa, Jön Türk hareketinin kuruluşunda, olgunlaşmasında ve eylemleri ile II. Meşrutiyet'in ilanında hatırı yadsınamaz önemli roller üstlenmişlerdir. Ne var ki hayal ettikleri meşruti yönetim, bambaşka bir istibdat tarzı ile kendilerinin aleyhine ve özerklik umutlarının sert askerî tedbirlerle bastırılmasına doğru yol almıştır (Bozboru, 1997:253; Çolaku, 1986:253, 254; Kocabaş, 1991:79, 80).

3.3. II. Meşrutiyet Sonrası Arnavutların Bağımsızlık Gayretleri

Osmanlı Devleti'nde rejimin II. Meşrutiyet'in ilanı ekseninde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nce değişime uğratılmasında; 1908 yılının haziran ayında, Firzovik bölgesinde gerçekleştirilen Arnavut ayaklanması da şüphesiz önemli katkılar sağlamıştır.⁴ Arnavut milliyetçiler, Prizren Birliği'nin dağıtılmasından ziyade

³ New York Times, "To Conciliate the Albanians", 25 Nov. 1901, p.1; New York Times, "Albanian Disturbances", 25 Dec. 1901, p.1; New York Times, "Terrible Outrages by Albanians", 5 Aug. 1902, p.1; New York Times, "Turks Defeat Macedonians", 31 Jan. 1903, p.9; New York Times, "Pope Warns Macedonian Catholics", 22 Feb. 1903, p.3; New York Times, "Albanians Murder a Russian Consul", 27 Feb. 1903, p.5; New York Times, "The Sultan's Dilemma", 11 Apr. 1903, p.4; New York Times, "Sultans Trouble with Albanian Band", 23 June. 1903, p.1; New York Times, "Another Albanian Battle", 21 Feb. 1904, p.1.

⁴ Söz konusu meşruti yönetimin ilanı, tüm dünyada yankı uyandırmış ve Amerikan basınında manşetten kendisine *Sultan Panikte* şeklinde yer bulmuştur. Osmanlı Devleti himayesindeki farklı bölgelerdeki ayaklanmalara öncülük edenlerin

azınlıkları gözetken ve Arnavut yerleşkelerinin parselleştirildiği *Makedonya reformlarından* Osmanlı tebaası olarak çok rahatsız olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nin Arnavutları himayeden aciz ve dış güçlerin işgal tehditlerine maruz bıraktıkları kaygısı ile özerklik taleplerinin önemsenmemesi üzerine; mevcut yönetimin değişikliğine eğilimleri artmıştır. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin, yürüttüğü rejim değişikliğine paralel olarak beklentilerinin meşruti düzende karşılanacağı umuduyla hiç de küçümsenmeyecek derecede mezkûr sürece katkıda bulunmuşlardır (Bozboru, 1997:264-270; Shpuza, 1999:465; Fshazi, 2008:169).

Osmanlı Devleti'nin 33 yıl boyunca yönetimini elinde tutan II. Abdülhamit döneminde, Arnavutların çoğunlukta bulunduğu ve giderek kuvvetlendirdiği Jön Türk örgütlenmesi, 1908 Temmuz'unda Meşrutiyetin tekrardan ilanını sağlamıştır. Arnavut milliyetçiler, meşruti yönetim ile mutlakiyetçi rejimin mani olduğu Arnavut özerk yapılanmasının, Kanun-ı Esasi'nin yayımlanması ile daha da elverişli koşullara sahip olacağı ve İttihat Terakki Cemiyeti'nin kendilerine destek olacağını varsaymışlardır. Ancak meşruti yönetim ile söz sahibi olan yeni rejim, daha 1908 yılı sonunda gerçekleşen seçimlerden başlayarak merkezîyetçi politika duruşu sergileyip Arnavut milliyetçilerin *âdem-i merkezîyetçi* yaklaşımlarına sıcak yaklaşmamış ve özerklik yolundaki talepleri baskılama yoluna yönelmiştir.⁵ Anılan seçim nihayetinde; Arnavut vilayetlerini temsil etmek üzere 25 Arnavut mebus seçilirken mezkûr mebuslar; İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin nüfus sayımı, vergilendirme ve askerlik zarureti gibi sert yönetim anlayışına muhalif duruşla Arnavut milletinin çıkarlarına yönelik gayretlerde bulunmuşlardır (Birecikli, 2010:103; Tunaya, 1998:218; Eraslan, 2006:4,5).

Arnavut milliyetçiler ayrıca, meşruti yönetim tarzını, Arnavutluk'un özerkliğinin tanınmasıyla nihayetlenecek reformların miadı olarak öngörmüşlerdir. Bu bağlamda özerk Arnavut odaklı bölge genelinde, on ay içerisinde; *66 siyasi kulüp, 24 akşam okulu, 34 ilkokul* kurulmasına ve Manastır, Debre ile İlbasan'da *ulusal kongreler* düzenlenmesine yönelik gayretlerde bulunmuşlar ve Arnavut dilinde kitaplar basarak Arnavut gazetesi dahi yayınlamışlardır. Öte taraftan Arnavutlar arasında var olan fikir ayrılıkları devam etmiş ve Ortodoks ile Müslüman muhafazakâr Arnavutların görüş farklılıkları temelli ortak kararlar alabilmeleri hayli zorlaşmıştır. Manastır bölgesinde toplanan birleşimde, tek alfabe hususunda fikir birliği yaratılmasa da Arnavutça eğitim konusunda mutabakata varılmış ve fakat İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin anılan kulüp ve okulları kapatarak Arnavutça yayınları yasaklaması üzerine çoğu gayret akim kalmıştır. İttihatçıların Arnavutları, milliyetçi duruşları sebebiyle *hain* şeklinde gördüğü ve Arnavutların da İttihatçıları, meşrutiyet zemininden uzaklaşmalarıyla *despotik* olarak resmettikleri yepyeni bir dönem başlamıştır. Söz konusu oluşan algılamalar Arnavutlar nezdinde bağımsızlık ideolojilerine yönelik gayretlerinin artarak ayrılıkçı hareketlerine yönelik isyan eylemlerine başlangıç teşkil etmiştir (Fshazi, 2008:174; Hacısalihoğlu, 2008:259). Özerklik bağlamında Arnavutça dilinin paralelinde yazım dilinin de Latin harfleri ile modernleştirilmesi gayretleri; muhafazakâr Arnavutları, İslam'dan uzaklaştıracağı endişesi ile Osmanlı Devleti şemsiyesi altında kalma taraftarı kılarken modernleşme yanlıları ise, Arap harflerine karşı çıkararak mezkûr yazım dilinin Arnavut dili ve ulusçuluğunun gelişmesine engel olarak değerlendirmişlerdir. İttihatçılar, propaganda için din adamları kanalıyla bölgede; Arnavut kültürel faaliyetlerini engellemeye çalışmışlar, muhafazakâr Arnavutların dini duygularını istismar etmişler ve Latin harflerinin dinsizlere ait olduğunu dillendirerek Arnavutçanın sadece Türk-Arap harfleri ile alışlageldiği şekliyle yazılması gerekliliğini anlattırmışlardır (Çelik, 2004:284; Mezani, 2003:124).

Meşrutiyet ardılı Arnavutları rahatsız eden ana başlıklar; zorunlu askerlik hizmetinin devam ettirilecek olması, Arnavut okullarında Türkçenin Arap harfleri ile okutulması yönündeki baskılar ve Arnavutların silahsızlandırılması gayretlerinin devam ettirilmesi olarak göze çarpmaktadır. Meşruti yönetimle toplanan Meclis, seçim ardılı yoğun bir çalışma ile 1909 Mayıs'ından ağustos sonuna kadar anayasa değişikliği de dâhil olmak üzere birçok kanun çıkarmıştır. Mezkûr kanunların bir kısmı anayasal özgürlükleri kısıtlayıcı hükümler getirmiş ve İttihatçılara karşı artan muhalefetin bastırılması açısından kullanılmıştır. Arnavutlar açısından söz konusu düzenlemeler ile kanunlar hususunda en fazla serzenişe konu olan *Cemiyetler ve Çeteler Kanunları'na* göre; çetenin faaliyet gösterdiği saha için anılan bölge yaşayanları sorumlu tutulurken, çeteye katılmanın cezası idam olarak öngörülmüş ve çeteye katılan kişinin ailesi de sorumlu tutularak

mezkûr gayrete destek oldukları ve yönetimde söz sahibi olabilmek için İttihat rejimine katkı sağlamlarına yönelik farklı bir perspektif için bkz. New York Times, "*Sultan in Panic*", 25 Jul. 1908, p.1.

⁵ Seçimler sonrasında Jön Türklerin mecliste üstünlük elde etmeleri ve Amerikan basınında bu konunun vatanseverler ülke yönetimini ele geçirdi alt başlıklarında yer edilmesine yönelik ayrıca bkz. New York Times, "*Patriotic Turks Hold Parliament*", 10 Jun. 1909, p.1.

cezalandırılmaları kararlaştırılmıştır (Tunaya, 2004:11; Akşin, 1994:288; Skendi, 1967:358; Ahmad, 1995:98, 130).

Meşrutiyet evveli tüm Arnavutlardan alınmayan ve sadece şehirlilerden tahsil edilen aşar vergisinin herkese yayılması, vergi toplama görevinin halktan ileri gelenler yerine görevlilerce tahsili uygulamaları ve silahların toplatılması gayretleri bardağı taşıran damlalar olmuştur. 1909 yılının nisan ayında İpek, Yakova, Luma, Vulçetrin, Debre, Seniçe bölgelerinde ilk ayaklanmalar başlamış ve daha geniş katılımlı ayaklanmalar düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu bağlamda başlatılan isyan hareketi, Arnavutluk'un kuzey ile güney bölgelerindeki katılımlar ve askere gitmeyi ret eden gençlerin dağa çıkması ile firarların başlaması sonrasında müdahale gerektiren büyük bir nümayişe dönüşmüştür (Kadri, 1992:100; Mezani, 2003:120). Avrupa basını da söz konusu nümayiş olaylarına yoğun bir şekilde yer ayırarak bölge muhabirleri kanalı ile elde ettikleri gelişmeleri, dünya kamuoyuna aktarmaktan ve Osmanlı Devleti aleyhine propaganda yapmaktan geri kalmamıştır. Bu kapsamda Arnavutluk'a özerklik verileceği vaad edilen Arnavut milliyetçilerinin, kendi bekalarının kaygısı ile ayaklandıklarına dair gerek Avrupa gerekse Amerikan basınında yazılar yayımlanarak büyük güçlerce anılan unsurlar el atından teşvik de edilmişlerdir. Özellikle Amerikan basınında söz konusu süreç; yeni rejime karşı ayaklanmalar başlığında toplanarak kamuoyunun algısı yönlendirilmeye gayret sergilenmiştir.⁶

Arnavutların geniş katılımlı başlattıkları ayaklanmaya yönelik Osmanlı Devleti, 1909 Mayıs'ında hükümete karşı gelişmekte olan muhalif duruşu bertaraf etmek ve nüfus sayımı ile vergi ve askerlik konularında direnen köylülerin mukavemetini yıkmak için sert askerî tedbirler gerçekleştirmiştir. Cavit Paşa komutasındaki kuvvetler, isyanın yayılması ve direnişin inatça sürdürülmesi üzerine evlere toplar ile atışlar yaptıracak şekilde baskısını arttırmıştır. Asker kaçaklarını önlemek için sadece Yanya bölgesinde 80 kişi idam ettirilmiş ve fakat Arnavutların direniş ve dağlardaki özgürlük arayışına ilham vermektense öteye geçilememiştir. İpek ve Yakova bölgesinde gerçekleştirilen şiddetli çarpışmalar, dağlara çıkan *malisörlerin*⁷ varlığı ile Ağustos ve Eylül ayları boyunca da varlığını korumuştur. Amerikan basınında söz konusu dağa çekilme isyan temelli ayaklanma süreci, Arnavut milliyetçilerinin direniş mücadelesi odaklı aktarılmışken; Türk birliklerinin üst düzey subaylarının da bulunduğu 350 civarı kayıplarının olduğu çatışmalar şeklinde yansıtılarak genel olarak Arnavut lehli yazımları ile dikkat çekicidir. Söz konusu aktarımlarda, malisörlerin eylemleri ve gerilla temelli davranışları karşısında konvansiyonel Osmanlı Ordusu'nun kifayetsiz kalışı ön plana taşınmıştır.⁸ Mezkûr basının aktarımlarının ötesinde İttihatçı yönetimin idari düzenlemelerine muhalif kaygılarla başlatılan ayaklanma, askerî sert tedbirlerle bastırılmış ve fakat isyanın bastırılış şekli, intikam *besa*'ları eden Arnavutların bağımsızlık yolculuklarında kendi aralarında birleşmelerine zemin hazırlamıştır (Mezani, 2003:120; Çelik, 2004:352-357; Kiramettin, 2007:137).

Her yenilgi ve bastırılmış taleplerin muhakkak yine su yüzüne çıkacağı hakikatinde olduğu gibi, Arnavut milliyetçilerinin gerek vergilendirmedeki ağır koşullardan gerekse askerlik ve harf sorunsallarından kaynaklı isyan eylemleri bu sefer, 18 Mart 1910 tarihinde uygulatılmak istenen *duhuliye (oktruva)* vergisi⁹ ile baş göstermiştir. Söz konusu vergilendirme ile yumurta ve sakal vergisinin dahi alınacağına dair söylentilerin yayılması üzerine bini aşkın Arnavut'un Priştine'de bazı caddeleri işgal etmesi ile başlayan ayaklanma, kısa sürede tüm Arnavutluk bölgesine yayılmıştır. Osmanlı Devleti'nin kadim geleneği üzere ayaklananlara merkezden bir nasihatçi heyet gönderilmiş ve fakat anılan isteklerinin fazla olduğu değerlendirilerek askerî

⁶ BOA. HR.SYS. D:200 G:19; New York Times, 'Turkey Faces Many Revolts', 16 Apr. 1909, p.1.

⁷ Arnavutluk'un kuzey kısmındaki dağlarda veya yüksek yaylalarında yaşayan Katolik veya ihtida etmiş Arnavutlara verilen hususi bir isimdir.

⁸ İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Osmanlı Devleti'nde iyice söz sahibi olmaya başlamasına paralel olarak uyguladıkları yönetim ile birlikte; Nisan ayından itibaren ayaklanmalar şiddetlenmeye başlamış ve Amerikan basınında da mezkûr süreç adım adım aktarılmıştır. II. Abdülhamit'in tahtan indirilişinde muhafız olan 4000 civarı Arnavut Osmanlı askerinin Jön Türklerce esir alınışı, Arnavutluk bölgesindeki nümayişlere yönelik sert askerî tedbirler içerikli 12 taburun 10 bin Arnavut'u geri püskürtmesi ve ayaklananların dağlara çekilerek mücadeleye devam etmeleri hususları anılan dönemin farklı perspektifini yansıtmaktadır. New York Times, 'Sultan Palace in Foes Hands', 26 Apr. 1909, p.1; New York Times, 'Fierce Battle in Albania', 14 Jun. 1909, p.3.; New York Times, 'Rebels Driven into Mountains', 19 Jun. 1909, p.3; New York Times, 'Turkish Troops Defeated', 23 Jun. 1909, p.5.; New York Times, 'Turks Raid Albania', 24 Apr. 1909, p.1.

⁹ Giriş vergisi manasına gelen *duhuliye*, şehir ve kasabalara ticaret maksadıyla getirilen eşyalardan matrahlandırılan vergi olup Fransızca 'octroi' teriminden Osmanlı iktisat terminolojisine girmiştir (Pakalın, 1983:480).

tedbirlerle razı etme yöntemine dönülmüştür. Ayaklananlarca 70. Alay Kumandanı Rüştü Bey'in öldürülmesi ile İpek Mutasarrıfı İsmail Hakkı Bey'in yaralanması hadiseleri, Osmanlı Devleti nezdinde bayrağı taşıyan son damla olmuştur (Akşin, 2006:277; Skendi, 1967:405).

Evvela Cavit Paşa eliyle bastırılmak istenen isyan, daha sonra oluşabilecek sert tepkilerden çekinilerek; Şevket Turgut Paşa komutasındaki yaklaşık 30 taburu bulan kuvvetli askerî güçle bölge genelinde örfî idare ilan edilip baskılanmaya çalışılmıştır. Merkezi bir liderlikten yoksun olarak ortaya konan Arnavut ayaklanması, gerek coğrafi elverişsizlikler gerekse de bölgesel tepkilerin iletişim noksanlığı ile bilgilerin aktarılamamasından dolayı çoğu Bektaşî olan güneyli Müslüman ve Ortodoksların desteğinden mahrum olarak gerçekleştirilmiştir. Bu bağlamda vergi itirazı ile başlayıp genel kaygılarla şekillenen isyan; örgütsüz, öndersiz ve birbirinden bağımsız kanaat önderleri tarafından bölgesel olarak başlatılmış, yerel imtiyazlar ve özel menfaatler önde tutularak ulusal irade ile hedeflerinden yoksun bir ayaklanma olarak seyretmiştir. Bölgedeki etnik ve dini yapılanmanın çeşitliliği sonucunda; Müslüman olan Arnavutlar, kuzeydeki Katoliklerin de isyanı neticesinde Avusturya'nın bölgeye müdahalesinden çekinirken orta ve güney Arnavut kanaat önderleri ise muhafazakâr tutumları doğrultusunda, Osmanlı Devleti ile uzlaşma umutlarında çözüm aramışlar ve ayaklanmanın bütünleşmesi akim kalmıştır (Çelik, 2004:371-378; Birecikli, 2010:260).

Osmanlı Devleti tarafından askerî güçle bastırılmaya gayret gösterilen ayaklanmaya yönelik Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa da bizzat bölgeye gelip sert tedbirler aldırılmıştır. Askerî unsurlarla teslim alınan her yerleşke ve bölgesinde mıntika halkının ellerinde bulunan silah ve cephaneleri toplanmış, kendi imkânları ile yaptıkları müstahkem kuleleri vb. savunma mevzileri topçu ateşleriyle yıkılmıştır. Bölge genelinde süratle nüfus sayımına ve bu doğrultuda asker alımlarına başlanmıştır. Bölge genelinde nümayişin bastırılması doğrultusunda Kaçanik ve Çernalova geçitleri isyancılar tarafından temizlenerek üç koldan Prizren'e Mayıs ortalarında varılmış ve akabinde Yakova ile İpek'e ilerlenerek asayiş yeniden sağlanmıştır.¹⁰ Güneye doğru ilerleyen birlikler tarafından İlbasan ele geçirilip örfî idare ile Arnavutça eğitim gerçekleştirilen okullar kapatılmış, Manastır, İlbasan ve Görice bölgelerindeki Arnavutça eserler yasaklanarak yayımlayanlar ağır şekilde cezalandırılmışlardır. İşkodra'da ilan edilen örfî idare ile askerî mahkemeler tesis edilmiş ve silahsızlandırılan halk, hayvanları ile berber vergiye yönelik sayıma tabi tutularak 18-26 yaş aralığındaki erkekler de zorunlu askerlik esaslarında kayıt altına alınmıştır. Şevket Turgut Paşa 22 Ağustos'ta İşkodra'yı terk ederken arkasında Osmanlı Devleti'ne en üst seviyede hasetlenmiş bir toplum bırakmıştır. İsyanın baş aktörlerinden olan İsa Bolatini ve malisörleri sert askerî tedbirlerin kendilerini idama götüreceği gerçeğini bilerek Karadağ'a sığınma talebinde bulunmuşlardır. Nihayetinde tüm Kosova'ya yayılan Arnavut isyanı, sert askerî tedbirler neticesinde sonrakine gebe vaziyette akim bırakılmıştır (Kiramettin, 2007:139, 141; Skendi, 1967:406; Birecikli, 2010:256).

Arnavut milliyetçiler, sadece bir yıl sonra ama yine aynı gerekçelerle kıpırdanmaya başlarken, bu sefer Karadağ'a sığınan malisörlerin girişimleri ve Avrupa Devletleri'nin destekleriyle daha kapsamlı bir ayaklanmaya sebebiyet vermişlerdir. Özellikle İtalya, Avusturya ve Karadağ gibi Balkan coğrafyası ile sınırdaş Avrupa güçleri, Osmanlı İtalyan Harbi esnasında kendi menfaatlerinin gerektirdiği şekilde Arnavutluk ve coğrafyasının kaderi ile yakından ilgilenmiş, ayrılıkçı gayretleri teşvik ederek yakın davranmışlardır.¹¹ Osmanlılar ile Trablusgarp bölgesinde harp halinde olan ve bir türlü kıyı şeridini geçemeyerek bölgeyi tamamıyla ele geçiremeyen İtalyanlar, ayaklanma sürecinde gizli hamilik sergilemekten geri durmamışlardır. Her iki tarafında kazanması odaklı gerçekleştirilen işbirliği ile İtalyanlar, Osmanlı Devleti'ni çok cepheli savaş ve çatışmalar ile Trablusgarp bölgesinde barışa razı etme gayretinde iken, Arnavut milliyetçileri özerklik yolunda Avrupa devleti himayesini sağlama hesaplarını yapmışlardır. Bu bağlamda İtalya, isyanın devam ettiği süreçte, Arnavutluk'a gerek para gerekse silah ve cephane

¹⁰ Duhuliye Vergisi gerekçeleri ile zaten var olan ayaklanmaların yeniden harlanması ve sürecin bu sefer daha sert askerî baskılamalar ile durdurulması gayretleri, Amerikan basınında katliam manşetleri ile kendine yer bulmuştur. Arnavut milliyetçilerinin top bombardımanları ile ağır kayıplara uğratıldıkları ve anılan Osmanlı tedbirlerinin aşırılığı dünya kamuoyuna iletilirken sonraki adımların zeminleri adeta hazırlanmaya konulmuştur. New York Times, '500 Albanians Slaughtered in Bombardment', 28 Apr. 1910, p.1; New York Times, 'Albanians Lost Heavily', 2 May. 1910, p.3.

¹¹ İtalyanların bölge coğrafyasını gerek kuşak güvenliği bağlamında kıymetli görmeleri gerekse Osmanlı Devleti ile denizaşırı Trablusgarp mücadeleleri bağlamında kuvvet ayırmaya çalışmaları anılan Arnavut ayaklanmalarına desteklerini hep var etmiştir. New York Times, 'Garibaldi to Aid Albania', 15 Feb. 1911, p.1.; New York Times, 'Italians to Fight for Albania', 16 Feb. 1911, p.5.

yardımda¹² bulunarak isyan hareketinin devamlılık sağlamasına tesir etmiştir. Adriyatik uzanımında Arnavutluk sularında dolaşan İtalyan balıkçı gemileri, kamufle olmuş şekilde silah ve mühimmat lojistik desteğiyle Arnavutların isyanına destek olmuşlardır. Avlonya limanına yanaşan Karadağ bandıralı diğer birçok yelkenli de benzer gayelerle silah ve cephane nakline katkı sunarak Osmanlı Devleti karşısında gizli güç olarak çatışmaların dışında himaye sergilemişlerdir (Aslan, 2019:125; Madeni, 2011:175).

Avrupalı güçlerden de destek alan Karadağ'a sığınmış Katolik Arnavutlar, Karadağ'ın da teşviki ile Osmanlı Devleti sınır karakollarına saldırarak isyanı kuzey hattan başlatmışlardır. Kuzey uzanlı gelişen isyan harekâtı, Avrupalı güçlerin gerek silah gerekse himaye ve teşvikleriyle önceki Arnavut ayaklanmalarından daha kararlı ve organize şekilde ilerlemiştir (Aslan, 2019:15, 125; Skendi, 1967:411). Bu ayaklanmalar esnasında İtalya'da yaşayan ve *Arbereş* olarak bilinen Arnavutlardan Dr.Terenc Tocci, Mirdita ve Dukagin isimli Arnavut aydınları, İtalyanların himayesi ve teşviki¹³ ile 27 Nisan 1911'de Arnavut kanaat önderleriyle *Arnavutluk Geçici Hükümeti'ni* kurduklarını ilan etmişlerdir. Anılan hükümet kongre çalışmalarını müteakip Arnavutluk'un bağımsızlığının ilan ederek malisorlara; Osmanlı Devleti'ne karşı özgürlük yolunda savaşa devam etmeleri çağrısını gerçekleştirmiştir.¹⁴ Arnavut isyanının kuzeyden yayılmaya başlaması ve özerklik yönünde taleplerin artarak ayaklanmanın ikna ile dindirilememesi üzerine Osmanlı Devleti, Şevket Turgut Paşa'yı askerî kuvvetle güvenliği sağlamak üzere bölgeye göndermiştir. İşkodra'ya varan Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, 11 Mayıs 1911'de örfi idare ilan ettirerek halkı silahsızlandırmak ve devlete itaatini tesisi bağlamında, Turgut Paşa ile birlikte oldukça sert tedbirlere başvurmuşlardır. Mahmut Şevket Paşa, 82 piyade taburluk güçlü birliğiyle Arnavut isyanına bizzat müdahalede bulunmuş ve uygulamalarıyla halkın öfkesinin katlanmasına sebebiyet vermiştir. Gururu ve inatçı doğalarıyla tanınan Arnavut erkekleri, eşleri önünde cezalandırmak amaçlı falakaya yatırılmış, Arnavutlarda var olan kin ve öfke artarak sonraki fırsatını kollamıştır. Amerikan basınında da söz konusu uygulamalar; çocuk ve kadınların katledildiği çatışmalar ile Türklerin Arnavutlara yönelik acımasız yıkımları şeklinde aktarılarak tüm dünyanın anılan mezalime karşı olduğu tarzı manşetlerle duyurulmuştur.¹⁵

Bölgedeki nümayişi azaltmak ve Arnavutların kalplerini tekrar kazanmak gayeleriyle Osmanlı Devleti Padişahı Sultan Reşad, Haziran 1911'de bölgeye seyahate koyulmuş ve Kanuni Sultan Süleyman'dan bu yana hiçbir padişahın ayak basmadığı topraklara yol almıştır. 16 Haziran 1911'de Kosova bölgesinde beraberindeki heyet ve yerli Arnavutlarla cuma namazı kılan padişah, bölgeye Mahmut Şevket Paşa'nın 82 taburla getiremediği huzurun sembolü olmuştur. Osmanlı Devleti'nin Arnavut tebaasına yönelik bizzat Padişah Sultan Reşat tarafından sergilenen tavrı başlarda olumlu hava yaratmış ve *af ilan* edilmesi ile ılımlı bir seyre yönelmiştir. Mezkûr af ilanı, İttihatçı siyasetin isyanlar karşısında sert tedbirlerden ziyade yumuşak bir duruş sergileyerek yeniden Arnavut milliyetçilerini alt kimlikte toplayabilmek gayelerini gütmüştür. Ancak Arnavut milliyetçileri, anılan dönemin koşullarında bu süreci fırsata çevirme ve Osmanlı Devleti'nin gerek Trablusgarp ve Yemende gerekse büyük güçlerin menfaatlerine yönelik uğraşa geldiği sorunların farkındalığı ile bu durumdan istifade etmeye yönelmişlerdir. Henüz seyahatin yumuşak atmosferi dağılmamışken ilk asi grup Görice dağlarına hareket etmiş ve *çetecilik* dağ eteklerinde özgürlük kavgalarına koyulmuştur. Arnavut milliyetçi çeteler, vur kaç taktikleri ve gayrinizamî harbin tekniklerini kullanarak görece kuvvetli Osmanlı Devleti'ne karşı uzatılmış harp yaklaşımı ile zarar vermeye ve taleplerini kabul ettirmeye gayret göstermişlerdir (Zürcher, 1999:27; Birecikli, 2010:269, 270; Kondis, 1976:59).

1911 isyanı ile Arnavutlar, koordine olma kifayetsizliklerini gidererek millet olma yönünde önemli bir aşama kat etmişler ve bu yönde politik bilincin sahaya yayılmasını sağlamışlardır. Af ilanı yaklaşımında olduğu gibi isyan, Osmanlı Devleti'nin artık azınlık olan Arnavutlarla muhatap olmaya başlamasına ve sorunun uluslararası alanda dikkat çekmesine imkân sunmuştur. 29 Eylül 1911 tarihinde İtalyanların, Osmanlı Devleti'ne Trablusgarp üzerinden harp ilan etmesi ve tezahürlerinin Adriyatik'ten Beyrut'a kadar hissedilmesinden dolayı Arnavut milliyetçilerini sakinleştirmek isteyen Osmanlı Devleti, Arnavutçanın ilk ve ortaokullarda öğretimine müsaade ederek okullarına mali yardımlarda bulunacağını açıklamıştır. Ne var ki

¹² New York Times, ' *Italia Sent Arms to Albania* ', 29 Sep. 1911, p.3.

¹³ New York Times, ' *Italians Sympathy for a Free Albania* ', 18 Jun. 1911, p.1

¹⁴ BOA. HR.SYS. D:145 G:34, 39.

¹⁵ BOA. DH.SYS. D:18 G:2; Birecikli, 2010:236; New York Times, ' *Turks Devastate Albania* ', 26 Jun. 1911, p.1; New York Times, ' *Atrocities by Turks in Albania* ', 28 Jun. 1911, p.1; New York Times, ' *World Against at Albanian Atrocities* ', 2 Jul. 1911, p.1.

vaat edilen af ile Latin harflerinin kullanımı ve maddi tazminat hususları İşkodra bölgesi gibi lokal yerlere uygulanırken diğer yerleşkelerde akim kalmış ve bütün Arnavutluğu kapsamayarak sonraki ayrılıkçı hareketlere açık kapı bırakmıştır (Öztuna, 1967:213; Sönmez, 2007:189; Skendi, 1967:423).

Arnavut ayrılıkçı hareketlerine paralel olarak gelişen diğer Osmanlı Devleti iç gelişmeleri, 18 Ocak 1912 tarihinde meclisin dağılması ile yepyeni bir evreye geçmiş ve tarihe *sopalı seçim* olarak geçen İttihatçıların çoğunluğa ulaştığı yeni meclisle yoluna devam etmiştir. Baskı altında gerçekleştirilen seçimler Arnavutluk bölgesinde de aynı tarzda uygulanmış ve İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin zorla meclis çoğunluğunu ele geçirmesi ile nihayetlendiği tarih yazımında yerini almıştır. Öyle ki bir önceki 1908 seçimlerinde 25 olan Arnavut mebus sayısı 1912 seçimleri nihayetinde 18'e indirgenmiş ve muhalif duruşular meclisten uzaklaştırılmıştır. Öte taraftan özellikle Arnavut mebuslardan seçilmekten mahrum kalarak meclisten ayrı kalanlar, kendi milletlerini menfaatlerinin de katkısı ile ayrılıkçı hareketlere yönelik teşvik etmekten ve öncülük etmekten geri kalmamışlardır. Bu şartlar altında yenice toplanan meclisin ilk yasalarından biri, Arnavutluk'taki okullarda eğitimin sadece Türkçe gerçekleştirilmesi ve Latin harflerinin yasaklanması içerikli çıkartılmış ve patlamaya hazır olan milliyetçilerin duygularını yeniden harlandırmıştır. Arnavut kanaat önderleri ve evvelki mebuslarının ihtiras ve menfaatperestliği ile Osmanlı Devleti'nin bölge genel politikasındaki yersiz ve tutarsız nazariyeleri, Arnavutların yeniden isyan ederek haklarını savunmalarına tesir etmiştir. Arnavut isyanı döneminde Osmanlı Devleti hükümetinin başında olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa, yaşatılan süreci; "...devlet aleyhinde bir hareket olarak değil, İttihat ve Terakki'nin Arnavutların hürriyetlerine taarruz etmesine karşı bir tepki..." şeklinde özetlemektedir (Uçarol, 1976:377; Çelik, 2004:448).

1912 ayaklanması ve sonucu bağımsızlığa kadar varacak özgürlük mücadelesi, malisörlerin yeniden harekete geçmeleri ile Mart ve Nisan aylarında başta Kosova meskûnlarından Arnavut Müslümanlarının vergilerin fazlalığı gerekçelerini öne sürmeleriyle ateşlenmiştir. Arnavutlar gerçekleştirdikleri toplantılar üzerine; öncelikle hayatlarını koruyabilmek için daha önce kendilerinden zorla alınan silahlarının iadesi, seçimlerin baskı altında olmaksızın tekrarı, örfi idarenin kaldırılması, eğitim özgürlüklerinin sağlanması ve meşrutî esaslarda eşit yönetimin yaratılabilmesi taleplerini öne çıkarmışlardır (Uçarol, 1976:376,377; Andonyan, 2002:175).

Osmanlı Devleti kadim gelenekleri üzere bölgeye başlarda Dâhiliye Nazırı Hacı Adil Bey başkanlığında bir ıslah ve nasihat heyeti göndererek ayrılıkçı eylemlerin önüne geçmek istemiş ve fakat Arnavut çeteleri heyete saldırılarda bulunarak Hacı Adil Bey'i İpek ile Yakova arasında pusuya düşürmüşler ve Osmanlı Dâhiliye Nazırı mezkûr pusudan zorlukla sıyrılabilmiştir. Arnavut kanaat önderleri, ayaklanmalarına eşzamanlı olarak diploması yollarını da çalıştırmaya gayret etmişler ve toplantılar sonrasında hazırladıkları beyannameyi dönemin büyük devletlerinin konsoloslarına ulaştırmışlardır. Osmanlı Devleti'nce anılan gelişmelere yönelik sert tedbirler alınmaya başlanmış ve askerî hareketin yanı sıra dağa çıkan isyancı milliyetçilerin eşleri hapsedilerek teslim olmaları sağlanmaya çalışılmıştır. Debre bölgesindeki Osmanlı Devleti ordugâhlarından firar eden Arnavut zabıt ve neferler, *Siyah Cemiyet ve Merkez Komitesi* gibi adlar ile bölgede çetecilik faaliyetlerine girişmişlerdir. Öte taraftan bölgede artan nümayişin yükselmesi ile Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa, Arnavutluk isyanının genişlemesinde esnek davrandığı ve sert tedbirlerin müsebbibi olduğu gerekçeleriyle meclis genelinde sorumlu görülmüş ve 9 Temmuz 1912'de istifaya zorlanmıştır (Bayar, 1997:517; Çelik, 2004:447-451).

1912 isyan hareketinin öncü isimlerinden İsa Bolatin, isyana teşvik ettiği Arnavut milliyetçiler ile Mitrovice bölgesindeki dağlık alanın sarp kayalıklarında mevzilenmiş ve doğa koşullarını kendi lehine kullanmayı ziyadesiyle başarmıştır. Gerilla tarzı mücadelelerde konvansiyonel ordu ile mücadele eden Osmanlı tarafı, Arnavut isyancılarının vur-kaç, pusu vb. taktikleri karşısında her ne kadar sayıca fazla da olsa nicelik bakımından kifayetsiz kalmıştır. Arnavut milliyetçiler temmuz ayı süresince bölgede öneme haiz Prizren ve Priştine gibi yerlerde etkinlik sağlayarak kontrolü ele geçirmeye başlamışlardır. Malisör yapılanması ile tecrübelerinin ve halk desteğinin katkılarıyla Arnavut ayaklanmaları, ayrılıkçı hareketlere doğru yön almaya ve dönemin koşullarında şekillenmeye koyulmuştur.¹⁶

Osmanlı Devleti'nde hükümet krizlerinin başladığı ve istikrarın sağlanamadığı günler; 16 Temmuz 1912 tarihinde yenice güvenoyu alarak kurulan Said Paşa'nın istifası ile gündeme gelip Arnavutların bu yönlü

¹⁶ New York Times, '*Albanians Captured Cities: Prisrend, Pristina*', 25 Jul. 1912, p.1; Madeni, 2011:174.

talepleri ile dönemsel olarak çakışmasıyla bölgesel ayaklanmayı kuvvetlendirmiştir. Buhranlı dönemde yeni hükümet kurma görevi Gazi Ahmed Muhtar Paşa'ya tevdi edilerek 22 Temmuz 1912'de *Büyük Kabine* oluşturulmuştur. Osmanlı Devleti'nin tecrübeli yöneticisi ve kumandanı Gazi Ahmet Muhtar Paşa, isyan hareketlerinde tercih edilen askerî tedbirlerin, Arnavutları daha da ötekileştirdiğinin bilinci ve halkın devletten soğumaması bağlamında, bir kez daha kadim *ikna metoduna* başvurmak istemiştir. 28 Temmuz 1912 tarihinde eski Trablusgarp valisi ve kumandanı Müşir İbrahim Paşa, anılan vazifeye yönelik bölgeye görevlendirilmiş ve yeni hükümet, Arnavutluk genelinde isyancıların taleplerini de göz önüne alacak şekilde kapsamlı reformlara kapı aralayarak mümkün olduğunca *uzlaşmacı tavır* ve tutum içinde olmaya çalışmıştır (Uçarol, 1976:378, 379). Osmanlı Devleti tarafından sergilenen uzlaşmacı tavırlar, Arnavut milliyetçileri nezdinde Avrupalı devletlerin de teşviki ile taleplerinin artmasına ve bu yönde saldırgan girişimlerinin çoğalmasına zemin hazırlamıştır. Bu noktada Arnavutlar, 15 Ağustos 1912'de Üsküp vilayetini kontrol altına alarak isyan vb suçlar ile mahkûm edilmiş mahpusları salıvermişler ve Osmanlı ordugâhlarındaki redif depolarını yağmalamışlardır. Üsküp vilayetinde İsa Bolatin, Bayram Curri ve Hasan Priştine öncülüğünde yaklaşık 30.000 civarı Arnavut, toplanarak kararsız Arnavutların da harekete katılmasına ön ayak olmuşlardır (Karasapan, 1960:211; Madeni, 2011:178; Aġanoġlu, 2001:46).

Arnavut milliyetçiler, Üsküp vilayetinin ele geçirilmesi ve anılan bölgelerdeki hâkimiyetleri neticesinde Osmanlı Devleti tarafından dikkate alınarak; Müşir İbrahim Paşa kanalıyla irtibat kurulmuş ve 15 Ağustos 1912 tarihinde sıralanan 14 ana başlıktaki sıralı taleplerinin kabul edilmesini istemişlerdir. *1. Hâlihazırdaki adliye sisteminin uygun olmadığı yerlerde, yeni kanunların tasarılaştırılması. 2. Harp ile örfî idare süreçleri haricinde kur'a askerlerinin vazifelerini Rumeli'de gerçekleştirmeleri. 3. Evvelden zorla müsadere edilerek alınan silahların hak sahiplerine tekrar iade edilmesi. 4. Bölgeye Arnavut dili ile kültürel geleneklerine sahip yerel memurların atanması. 5. Yanya, Manastır ve Kosova'da halihazırda bulunan idadi mekteplerin, Sultanî mektep haline getirilerek bölge genelinde gerçekleştirilecek yatırımlarla daha fazla Sultanî ve Ziraat mekteplerinin tesisi.. 6. Bölgede bulunan medrese yapılanmalarının yeniden tashihi ile yenilerinin kazandırılması. 7. Bölgede hususî okulların açılmasında serbestlik sağlanarak gerekli müsaadelerin verilmesi. 8. Bölge genelinde hâlihazırda var olan ilk ile ortaokullarda, Arnavut milli diline izin verilmesi. 9. Bölgeye yatırımların çeşitlendirilerek nafta, ticaret ve ziraatın düzenlenmesi ile yeni yolların inşası. 10. Bölgede yerel teşkilatlanmaların yeniden düzenlenmesi ile nahiyelerin kurulması. 11. İslam âdet ve ahlâk düzeninin korunarak devamlılığının idamesi. 12. Evvelki Osmanlı Devleti hükümet birimleri Hakkı ve Sait Paşa kabinelerinin Divan-ı Ali'ye sevkleri. 13. Arnavutluk bölgesinde hareketlere katılmış olan bütün suçluların genel af ile bağışlanması. 14. Askerî tedbirler süresince harap edilmiş mesken ve müştemilat ile mallar için tanzimat ödenmesi.* Priştine'de bulunan Arnavut kanaat önderleri, esasında 15'inci madde olan Sultan II. Abdülhamit'in yeniden tahta geçirilmesi ile 15 maddeden oluşan taleplerinden; yeniden asker sevkinin gündeme gelmesi ile ilk 14 maddeyi iletme durumunda kalmışlardır. 14 maddeden oluşan mezkûr talepler, Gazi Ahmet Muhtar Paşa hükümetince incelenerek makul bulunmuş ve silahların iadesi ile evvelki hükümetlerin Divan-ı Ali'ye sevkleri haricindeki hususlar kabul edilmiştir. Osmanlı Devleti nezdinde sıralı hususların büyük bölümünün kabulü, Arnavutlar tarafından başlarda memnuniyetle karşılanarak 20 Ağustos 1912 tarihinden itibaren Üsküp vilayetindeki ayrılıkçı gruplar bölgeden geri çekilmeye başlamışlardır (Bayar, 1997:782, 783; Uçarol, 1976:379, 380; Alpan, 1975:107).

3.4. Balkan Harbine Doğru Büyük Güçlerin Tesiri ve Arnavut Prensiği

Bölge genelinde kaos ve kargaşanın varlığından nemalanan Avrupalı devletler, anılan uzlaşma evresine müdahil olmaktan geri kalmamışlar ve bölgede yaşayan Hıristiyan malisörleri teşvik ederek din özgürlüğü temelli ayrılıkçı eylemlere yönlendirmişlerdir. 22 Ağustos 1912 tarihinde 400 civarı Hıristiyan malisör, papazların öncülüğünde Draç bölgesinde nümayişlerde bulunarak gerek Müslüman halka gerekse Osmanlı askerlerine yönelik saldırılarda bulunmuşlardır. Söz konusu eylemlerin İşkodra ve civarına sarkması ile saldırıların şiddetlenmesi üzerine; Kosova'da olan Müşir İbrahim Paşa 19 Eylül 1912'de İşkodra'ya geçerek malisör isyanlara yönelik yeniden askerî tedbirlere başvurmuştur. Şüphesiz anılan eylemler, daha önce yaratılan uzlaşma ortamına tesir etmiş ve bölgede askerî, ayrılıkçı hareketlere yönelik gerçekleştirdiği tedbirler eleştirilmeye başlanarak gerek basın yoluyla gerekse Avrupalı devletler nezdinde kamuoyu oluşturulmaya çaba sarf edilmiştir (Uçarol, 1976:381; Madeni, 2011:182).

Bölgede Balkan Harbi'ne doğru yaratılan ortam da Avrupalı güçlerin ilgili algı yaratma gayretleri ile aynı dönemde su yüzüne çıkmıştır. Osmanlı Rus rekabetinin bölge ekseninde milliyetçilik ve din noktasında zemin bulması ile Rusya, Balkan toplumları üzerinden Osmanlı Devleti'ni sürekli baskı altında tutmayı, anılan toplumları Slav nüfuzu içerisinde himaye ile boğazlara ulaşmayı ve deniz ticaret hâkimiyetine doğru yayılmayı hedeflemiştir. Öte taraftan Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun Balkanlarda oluşacak güç boşluğunda hâkimiyetini kırıncı denge politikasını ön planda tutan Rusya, ayrılıkçı Arnavut harekâtını desteklemekten geri kalmamıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ise, Balkanlarda yükselecek Rus nüfuzunu engellemeyi, kendisine Selanik mihverinde koridor açarak özerk bir Arnavutluk marifetiyle Sırbistan üzerinden Rus yayılımını Adriyatik uzanımında engellemeye odaklanmıştır. Osmanlı Devleti'nin ekonomik çöküşü ve devamında sürekli toprak kayıpları sürecinde emperyal hedefleri olan gerek İngiltere gerekse Fransa, Avrupa uzanımındaki Balkan coğrafyasında kurulacak uydu topluluklar ile geçiş güzergâhını kontrol altında tutma ve uzun vadeli bölge hâkimiyet teorileri bağlamında özerk Hıristiyan yoğunluklu Arnavutluk'un inşasına katkıda bulunmuşlardır (Çelik, 2004:485).

Balkan coğrafyasının kaderi olan hâkimiyet mücadelesi, Osmanlı Devleti'nden himaye güçlerin desteği ile bağımsızlıklarını kazanan dört ufak devletçiğin, daha evvelden birer eyaleti oldukları Osmanlı Devleti'ne karşı ittifak oluşturarak toprak talepleri, tam da Arnavutluk ayrılıkçı hareketlerinin uzlaşya yöneldiği dönemde yeniden su yüzüne çıkarılmıştır. Rusya ve Bulgaristan'ın bölgesel ortak menfaatlerine uygun olarak Rus siyasi üstünlüğü altında *Balkan Birliği* oluşturularak hem Avusturya hem de Osmanlı Devleti'ne karşı bölgesel güç birlikteliği ile anılan mücadele ateşlenmiştir. Bu noktada Slav milliyetçiliği sayesinde Karadağ ve Sırbistan da birlik üyesi yapılarak; Bulgar, Karadağ ve Sırp'ların, Rusya şemsiyesi altında buluşmaları sağlanmıştır. 7 Mart 1912'de uzlaşılan Sırp-Bulgar Anlaşması ardılı, bölgede Avrupalı güçlerin himayesinde var olan Yunanistan ile 29 Mayıs 1912'de Bulgar-Yunan Anlaşması da imzalanarak karşılıklı güvenceler tesis edilmiş ve ortak düşman Osmanlı Devleti'ne karşı cephe oluşturulmuştur. (Uzdil, 2006;100).

Balkan Harbi boyunca Osmanlı Devleti'nin sıklet merkezinin Arnavutlardan ve ayrılıkçı hareketlerinden ziyade bölge mücadelelerine yönelmesi ve fakat güçlü Avrupalı devletlerin himayesindeki Balkan devletlerinin Arnavutluk'un neredeyse tamamını işgal etmeleri, Arnavutlarda dilemma yaratmıştır. Arnavutlar bu çıkmazda ya Balkan devletlerinin işgali altında esir yaşamak yahut özgürlük ve bağımsızlık yolunda mücadele etmek tercihleri arasında sıkışmışlardır. Kosova ve Makedonya merkezli oluşturulan *Anavatanın Kurtuluşu Gizli Teşkilatı* eliyle Arnavutlarca icra edilen toplantılar neticesinde; 16 Kasım 1912 tarihinde Avrupalı devletlere hitaben bir beyanname gönderilerek Arnavutların, Osmanlı hâkimiyetinden ziyade kendi anavatanlarının bekası ve bağımsızlıkları için işgal karşıtı savaşılan ilan edilmiştir (Birecikli, 2010:379; Çelik, 2004:487). İsmail Kemal Bey önderliğinde kendi topraklarının bağımsızlığı şiarı ile harbe tutuşan Arnavutlardan; Müslümanlar, Ortodokslar ve Katolikleri temsil eden 83 temsilcinin katılımı ile Avlonya bölgesinde icra edilen *Arnavut Milli Kongresi*, 28 Kasım 1912 tarihinde Arnavutluk'un bağımsızlığını kesin olarak ilan etmiştir. Bu şekilde var olan ikilem artık ortadan kaldırılarak Osmanlı Devleti himayesinde işgale maruz kalmayı beklemektense Avrupalı devletlerin tanıdığı bağımsız bir Balkan ülkesi olma yolunda girişimlere başlanmıştır. Bu bağlamda Avlonya bölgesinde aynı heyetin iştiraki ile 4 Aralık 1912 tarihinde ilk *Arnavut Geçici Hükümeti* ve 18 kişilik bir *Milli Meclis* oluşturularak Arnavut ulusu temelinde bağımsızlık adımları atılmaya başlanmıştır (Bozboru, 2006:586).

Arnavutlar tarafından tek taraflı alınarak ilan edilen bağımsızlık kararı, Osmanlı Devleti nezdinde var olan ve tüm baskısı ile devam eden Balkan Harbi sebebiyle sert karşılık bulamamış ve uzlaşıcı tavır ile İsmail Kemal Bey'e; Osmanlı'ya bağlı ve Arnavutların yaşadığı yerleri kapsayacak tarzda özerk yönetime müsaade olunabileceği hatırlatılmıştır. Öte yandan Balkan coğrafyasında süregelen harp, Arnavut topraklarında hızla ilerlemiş ve Arnavut liderler, Yunanistan ile Sırbistan'ın bölgeyi İşkombi nehrinden ikiye ayırarak aralarında paylaşmalarından iyiden iyiye endişeye kapılmışlardır. Avlonya'da kurulan Arnavut hükümeti otoritesinin herkesçe tanınması, Balkan Harbi'nde tarafsız duruşlarının kabulü ve sınırlarının garanti altına alınması kapsamında, Avrupalı temsilcilerle doğrudan müzakereler kurularak gizli destekleri açığa çıkartılmıştır. Avrupa devletlerinden Avusturya ve İtalya nezdinde, talepleri baştan bu yana desteklenen Arnavutlar, olumlu karşılıkları bulmuş ve Arnavutluk'un tarafsızlığı, büyük devletlerce teminat altına alınmıştır. Arnavutluk'un tarafsızlığı bağlamında alınacak nihai kararlar ise Londra'da toplanacak Büyükelçiler Konferansı'na bırakılarak söz konusu mesele, Osmanlı Devleti'nin iç işlerinden ziyade muhatap alınan Arnavut hükümeti ile müzakerelere açık hale getirilmiştir (Çelik, 2004:488,489). Büyükelçiler Konferansı'nda sınırlar

hususunda menfaat çatışmaları yaşanırken, Balkan Harbi neticesinde hemen hemen bütün Rumeli'nin el değiştirmiş olması nihayetinde Osmanlı Devleti'yle Arnavutluk'un ilişkisi kesilmiştir. 23 Nisan 1913 günü İşkodra'nın sembolik anahtarı, gerçekleştirilen törenle Karadağ kralı Nikola'ya teslim edilmiştir. Osmanlı Devleti, mevcut kayıplarının hezimetini ile 30 Mayıs 1913 tarihinde Birinci Balkan Harbi nihayetinde imzaladığı Londra Barış Antlaşması ile Arnavutluk'un sınırlarının belirlenmesini büyük devletlere bırakarak sözde özerkliği zorunlu olarak kabullendiğini sergilemiştir (Göktaş, 1995:1; Ülman, 2002:289).

Balkan Harpleri'nin nihayetinde toplanan Londra Konferansı ile Arnavutluk, 29 Temmuz 1913 tarihinde altı büyük devletin kefaleti altında tarafsız ve veraset sistemine bağlı bir *Prenslik* olarak kurulmuştur. Oluşturulan Prenslik bünyesinde Prens'in, anılan büyük devletlerin istişaresi sonucunda atanması kararlaştırılmıştır. Arnavutluk Devleti'nin asayiş hususlarına yönelik müşavirlik kapsamında teşkil edilecek jandarma yapılanması, Avrupalı devletlerin heyetleri marifetiyle kurulmuş ve iç işlerinde kontrollü bağımsızlığa müsaade edilmiştir. Öte taraftan Arnavutluk sınırları, kendi talepleriyle kıyaslandığında yarı yarıya daraltılarak Arnavut etnik unsurunun yaşadığı coğrafya ile mukayese edildiğinde oldukça dar bir alanı kapsamıştır. Konferans nihayetinde Arnavutluk'un bağımsızlığı tanınırken gerek sınır sorunları gerekse etnik ve dini meseleleri ile Arnavut halkı, bir o kadar meşakkatli ve karışık bir diplomatik yolculuğa seyr almıştır (Öztuna, 1990:185; Castellan, 1992:392, 393; Birecikli, 2009:1039).

Osmanlı Devleti, Londra Konferansı nihayetinde büyük devletlerce kendisinden ayrılarak oluşturulan Arnavutluk Prenslüğünü hemen tanımamıştır. Osmanlı Devleti Arnavutluk'un kuruluş tarihinin kendisine resmen bildirilmediğini gerekçe göstererek Arnavutluk Prenslüğünün bağımsızlığını 9 yıl resmen olmasa da zımnen tanıma yolunu tercih etmiş ve fakat iki ülke arasında 9 yıl sonra ortaya çıkan telgraf ücretlerinin ödenmesi meselesiyle 11 Ağustos 1913 tarihinde kurulduğunu kabul etmiştir. Bu şekilde Osmanlı Devleti, resmîyette de artık varlığını kabul ettiği evvelden kendisinin bir eyaleti olan Arnavutluk ile temaslara başlayarak diplomatik ilişkilere koyulmuştur (Gönen, 1999:4,5, Birecikli, 2009:1040).

4. Sonuç ve Değerlendirme

Balkan coğrafyasının adeta kalpgâhi şeklinde merkezi konumunda yer alan Arnavutluk ve civarı, kadim tarihten günümüze ve anlaşılacağı üzere sonraki yıllara değin jeostratejik varlığı ile bölge kompozisyonlarında aktör olmaya devam edecektir. Her dönemin egemen güçlerinin olduğu realist bakışı ile anılan süreçlerdeki paradigma kudret olan Osmanlı Devleti himayesinde mezkûr coğrafya, 445 yıl Arnavut ulusuna ev sahipliği yapmıştır. Ne var ki Osmanlı Devleti'nin gerek mali ve askerî gücü paralelinde sahadaki etkinliğini kaybetmeye başlaması gerekse küresel güçlerin el değiştirecek irredantist emelli farklı devletlerin bölgede söz sahibi olması nihayetinde; milliyetçilik rüzgârı ile Balkan coğrafyası kabuk değiştirmeye koyulmuştur.

Osmanlı tarihindeki anılan bölgede ilk Müslüman ayrılıkçı hareket olan Arnavut eylemleri, Balkan devletlerindeki diğer bağımsızlık kaygılarından farklı mahiyette ve zorunlulukta cereyan etmiştir. Başlarda İttihat ve Terakki yönetiminin baskılamasına tepki olan mahalli ayaklanmalar, zamanla bölgesel özerklik ve nihayetinde Balkan devletlerinin işgal programına karşı bir dilemma içerisinde milli bilinçle bağımsızlığa doğru yol almıştır. Osmanlı Devlet otoritesinin Balkanlarda genel itibarıyla bağımsızlık hareketleri bağlamında zayıflaması, hükümetlerin merkezileştirme politikaları, Balkan devletlerinin Avrupalı güçlerin teşvikleriyle yayılmacı siyasetleri, Arnavut kanaat önderlerinin ayrılıkçı propagandaları ile bu minvalde matbuatın yaygınlaşması gibi parametreler; anılan sürecin dinamikleri olarak değerlendirilebilir.

II. Meşrutiyet ardılı Osmanlı Devleti yönetimindeki İttihat ve Terakki politikaları eşliğinde Arnavutluk meselesi, zamanla devletin içişleri olmaktan öte uluslar arası bir konu şekline büründürülerek gerek etnik gerekse dini kaygılarla yabancı basın marifetiyle kamuoyuna yanlı şekilde aktarılmış ve diplomatik baskı oluşturulmuştur. Avrupalı devletlerin bölge üzerinde şark meselesi uzanımında menfaatlerinin çatışması ve yaratacakları uydu devletçiklere vaad ettikleri coğrafyalarının pay edilmesindeki rekabet, Osmanlı Devleti himayesinde ve fakat vergi, ana dil vb. hususlarda mücadele halinde olan Arnavut topraklarına uzanınca; mezkûr ayaklanmalar, ayrılıkçı eylemlere ve nihayetinde işgale karşı varlığını ispatlayarak bağımsızlığa doğru evrilmiştir.

Tarihsel analizlerin belli meselelere yöneltmesi ile dersler çıkartarak benzer kaygıların öngörüsünü yapabilmek ve farklı bakışlar sunarak disiplinler arası idari yaklaşımlara katkı sunabilmek elbette çok kıymetlidir. Bu bağlamda mevcut çalışmamız ile bölge insanının kazanımı gayesindeki davranışlardan

noksan tedbirlerin; gerek askerî ve idari gerekse de siyasi ve politik araçlarla icraya dönüştürülmesi, nasıl o gün Arnavut milliyetçilerini, yönetimden uzaklaştırarak nümayişe yöneltmiş ise yarın da aynı tarzda farklı ideolojik kaygıların doğmasına zemin hazırlayabilir kaygısı hâsıl olmuştur.

Güvenlik merkezinde bölgesel asayişin tesisi ve idamesi esaslarında; anılan dönemde var olan caydırıcılıktan noksan ve gerilla mücadelesine uzak bölge yapılanması göze çarpmaktadır. Bu bağlamda günümüz ve sonrasındaki benzer idari örgütlenmelerin gerekliliği göz önüne alınarak gerek caydırıcılık odaklı donanım ve eğitim gerekse coğrafi özelliklerin şartlarına uygun modern gayrinizamî tekniklerle donatılması zarureti kıymetlendirilebilir.

Tarihin anılan şartların çerçevesinde yorumu ile dönemsel oluşumların kaçınılmazlığı su götürmez bir gerçektir. Diğer taraftan yüzyıllarca himaye edilen bir ulusun kimlik arayışına girme gayreti ile ikilem içerisinde beka kavgasına tutuşması ve nihayetinde bağımsızlığa yürümesi süreci, beraberinde diğer disiplinler nezdinde de sorgulanmayı bekleyen birçok soruyu uhdesinde bulundurmaktadır. Tarih yazımına bir nebze katkı sağlama gayretinde olan çalışmamız, merak uyandıran ve bahsi yapılmaya özen gösterilen sorunsallara; anılan dönemin Amerikan basınının da penceresinden kesitler sunarak farklı bakışları bütünleştirmeye çaba sarf etmiştir.

Kaynakça

- Acaroğlu, M. T. (2006). *Balkanlar'da Türkçe Yer Adları Kılavuzu*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yay.
- Ağanoğlu, Y. (2001). *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanlar'ın Makûs Talihi Göç*. İstanbul: Kum Saati Yay.
- Ahmad, F. (1995). *İttihat ve Terakki 1908-1914*. Çev:N.Yavuz. İstanbul: Kaynak Yay.
- Alpan, N. P. (1975). *Tarihin Işığında Arnavutluk*. Ankara: Kardeş Yay.
- Alpan, N. P. (1978). *Prizren Birliği ve Arnavutlar*. Ankara: Çağdaş Basımevi.
- Akşin, S. (1994). *31 Mart Olayı*. Ankara: İmge Yay.
- Akşin, S. (2006). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*. Ankara: İmge Yay.
- Andonyan, A. (2002). *Balkan Savaşı*. Çev: Zaven Biberyan. İstanbul: Aras Yay.
- Armaoğlu, F. (2003). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Aslan, M. (2019). *Trablusgarp Harbi'nde Osmanlı Gayrinizamî Harp Uygulaması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Milli Savunma Üniversitesi ATASAREN Enstitüsü, İstanbul.
- Aslantaş, S. (2007). *19.yüzyılın Şafağında Balkanlar: Sırp İsyanları*. İstanbul: Kitap Yay.
- Aydın, M. (2005). *Balkanlar'da İsyân ve Osmanlı İngiliz Rekabeti*. İstanbul: Yeditepe Yay.
- Balkanlar'daki Gelişmeler ve Türkiye'ye Etkileri*. (1999). İstanbul: Harp Akademileri Komutanlığı Yay.
- Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım-Milli Mücadeleye Gidiş, Cilt:3*. İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Birecikli, İ. B. (2009). Arnavutluk Meselesi Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*. Ankara.
- Birecikli, İ. B. (2010). *Arnavutlar ve Arnavutluk Sorunu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi, Ankara.
- Bozbora, N. (1997). *Osmanlı Yönetiminde Arnavutluk ve Arnavut Ulusçuluğu'nun Gelişimi*. İstanbul: Boyut Kitapları.
- Bozbora, N. (2006). Arnavut Milliyetçiliğinin Gelişimi. *Balkanlar El Kitabı*. Der. Osman Karatay ve Bilgehan A. Gökdağ, C. I. Ankara: Karam Yay.
- Castellan, G. (1992). *Balkanların Tarihi*. Çev: Ayşegül Yaraman. İstanbul: Milliyet Yay.
- Çelik, B. (2004). *İttihatçılar ve Arnavutlar II.Meşrutiyet Döneminde Arnavut Ulusçuluğu ve Arnavutluk Sorunu*. İstanbul: Büke Yay.
- Clayer, N. (1994). Bektaşilik ve Arnavut Ulusçuluğu. Çeviren: Orhan Koloğlu. *Toplumsal Tarih*. S.2. İstanbul.
- Çolaku, Ş. (1986). 19.Yüzyılın İkinci Yarısında ve 20.Yüzyılın Başında İlerici Türk Hareketi ve Arnavutlar. *X.Türk Tarih Kongresi*. C:V. Ankara.
- Eraslan, C. (2006). II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı-Arnavut ilişkilerine Bir Bakış. *Balkanlarda İslam Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu*. İstanbul: IRCICA. Yay.
- Fshazi, F. (2008). 2. Meşrutiyet ve Arnavutluk'taki Osmanlı Algısı: Arnavutlarla Osmanlı'nın Düşman Olduğu 'O An'. *İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*. S. 38. İstanbul.
- Göktaş, O. (1995). *Balkanların Anahtar Ülkesi Arnavutluk*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Gönen, Y. S. (1999). Osmanlı'dan 1913'te Ayrılmıştı, Babiâli Arnavutluk'u Neden 9 Yıl Resmen Tanımadı?. *Toplumsal Tarih*. C. XII, S.71. İstanbul.
- Hacısalihoglu, M. (2008). *Jön Türkler ve Makedonya Sorunu 1890-1918*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

- İnalçık, H. (2008). *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ*. İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- İrtem, S. K. (1999). *Osmanlı Devleti'nin Makedonya Meselesi*. İstanbul: Temel Yay.
- Jelavich, B. (2006). *Balkan Tarihi: 18. ve 19. Yüzyıllar*, Çev: İhsan Durdu vd. İstanbul: Küre Yay.
- Kadri, H. K. (1992). *Türkiye'nin Çöküşü: II. Meşrutiyet'in Perde Arkası ve Makedonya Arnavutluk Ermenistan ile Suriye'nin Elden Çıkışı*. İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Karpat, K. (1992). *Balkan. Diyanet İslam Ansiklopedisi*. Cilt: V. İstanbul.
- Karasapan, C. T. (1960). *Libya, Trablusgarp, Bingazi ve Fizan*. Ankara: Resimli Posta Yay.
- Kiramettin, A. N. (2007). *Balkan Savaşında İşkodra Savunması*. Ankara: ATASE Yay.
- Kondis, B. (1976). *Greece And Albania 1908-1914*. Salonica: Institute for Balkan Studies.
- Kocabaş, S. (1991). *Kendi İtiraflarıyla Jön Türkler Nerede Yanıldı?* İstanbul: Vatan Yay.
- Madeni, F. (2011). Arnavutluk'un Bağımsızlık Süreci (1877-1913). *Avrasya Etüdleri*. 38/2011-1. Ankara.
- Mezani, R. (2003). *İttihat ve Terakki, Arnavutlar ve Arnavutluk*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Musai, M. (1998). *Türkiyeli ve Makedonyalı Arnavutların Sosyal ve Dini Kimlik Algulamaları*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öztuna, Y. (1967). *Türkiye Tarihi*. C.XII. İstanbul: Hayat Kitapları.
- Öztuna, Y. (1990). *Rumeli'ni Kaybımız 93 ve Balkan Savaşları*. İstanbul: Ötüken Yay.
- Öztuna, Y. (2005). *Devletler ve Hanedanlar Avrupa Devletleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: MEB Yay.
- Sakin, O. ve Demirbaş, U. (1996). *Makedonya'daki Osmanlı Evrakı*. Ankara: BOA. Yay.
- Shpuza, G. (1999). Arnavutlar ve Jön Türk Devrimi. *Osmanlı*. C. II. Ankara.
- Skendi, S. (1967). *The Albanian National Awakening 1878-1912*. New Jersey: Princeton University Press.
- Sönmez, B. İ. (2007). *İttihat ve Terakki Dönemi Arnavut Muhalefeti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Şıvgın, H. (1996). Osmanlı Arşiv Belgeleriyle 1902-1908 Yıllarında Makedonya (Rumeli Vilayeti) Sorunu. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*. C.XII. Ankara.
- Şıvgın, H. (2003). Arnavutlarda Milli Bilincin Gelişme Sürecinde Yaşanan Siyasi Olaylar. *Türk Dünyası Araştırmaları*. S:147. Düzce.
- Şıvgın, H. (2006). *Trablusgarp Savaşı ve 1911-1912 Türk İtalyan İlişkileri*. Ankara: ATAM Yay.
- Tunaya, T. Z. (1998). *Türkiye'de Siyasal Partiler, C:I-III*. İstanbul: İletişim Yay.
- Tunaya, T. Z. (2004). *II. Meşrutiyetin Siyasal Hayatına Bakışlar*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yay.
- Uçarol, R. (1976). *Gazi Ahmet Muhtar Paşa Bir Osmanlı Paşası ve Dönemi*. İstanbul: Milliyet Yay.
- Uzdil, M. B. (2006). *Balkan Savaşında Çatalca ve Sağ Kanat Ordularının Harekâtı Savaşın Siyasal ve Psikolojik İncelemeleri*. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yay.
- Ülman, H. (2002). *I.Dünya Savaşına Giden Yol ve Savaş*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Yiğit, Y. (2009). Milliyetçilik Çağında Prizren İttihat Cemiyeti. *Turkish Studies*. Vol. 4/8. Ankara.
- Zavalani, T. (1994). Albanian Nationalism. *Nationalism in Eastern Europe*. University of Washington Press.
- Zürcher, E. J. (1999). Kosova Revisited: Sultan Resad's Macedonian Journey of June 1911. *Middle Eastern Studies*. Vol:35. Ankara.

Arşiv Belgeleri

- Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA): HR.SYS. D:200 G:19
 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA): HR.SYS. D:145 G:34
 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA): HR.SYS. D:145 G:39
 Başkanlık Osmanlı Arşivi (BOA): DH.SYS. D:18 G:2.

Yabancı Gazete

New York Times (1853-1912 arası arşiv muhteviyatı taranmış olup konu özelinde 100 adet kısa makale değerlendirilerek ilgili olan hususlar, dipnot olarak eklenmiştir.)

Etik, Beyan ve Açıklamalar

1. Etik Kurul izni ile ilgili;

Bu çalışmanın yazar/yazarları, Etik Kurul İznine gerek olmadığını beyan etmektedir.

2. Bu çalışmanın yazar/yazarları, araştırma ve yayın etiği ilkelerine uydıklarını kabul etmektedir.

3. Bu çalışmanın yazar/yazarları kullanmış oldukları resim, şekil, fotoğraf ve benzeri belgelerin kullanımında tüm sorumlulukları kabul etmektedir.

4. Bu çalışmanın benzerlik raporu bulunmaktadır.
